

1926

Viies aastakäik

№ 6

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:

Albert Saareste
Peatoimetaja

H. Pürkop
Toimetuse sekretär

Rich. Janno

Tartus, 1926

Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus

Sisukord.

	Lk.
1. A. Saareste, Akusatiivist meie grammatikals	101
2. Ernst Nurm, Perekonnanimede käänamisest	105
3. Ak. Emak. Seltsi juhatus, Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsioon, Ülikooli eesti keele professor ning lektorid, Käänatagu eesti perekonnanimesid nagu vastavaid üldnimesid	115
4. H. Pürkop, Soomes murdepiiride uurimisel	116
5. J. Mg., Märkuseks li. <i>amäv</i> puhul	120
6. Valik murdetekstisid :	
9. Muhu	121
10. Kihnu	122
11. Kursi	124
12. Tartu-Maarja	125
13. Karula	125
7. Raamatute ülevaade :	
J. Väinaste: K. Leetberg, Eesti lauseõpetus kesk- koolidele	127

EESTI KEEL

1926

Viies aastakäik

№ 6

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
 Tartu, Maarjamõisa 44, kort. 2

Talitus:
 Tartu, Jaagupi 6

Akusatiivist meie grammatikais.

Eesti ja Soome keeleõppelistes teostes esineb käänete nimestikus kaasus, mille puhul vist mõnigi puhtstaatiliselt seisukohalt keelt vaatleja on tundnud teatavat hämmastust, et leidub morfoloogiline nähe, vorm, mis küll eksisteerima pidavat, kuid mis mitte ei elutse iseendana, vaid peitub teistes. See on sihitav kääne. Tema kohta loeme: ainsuses olevat ta genitiivi ja isegi nominatiivi-kujuline, mitmuses võrduvat ta täiesti nimetavale¹. Seega pole selle

¹ Einer (Eesti k. õpet.⁶): „Sihitaval on ainsuses alati ainsuse omastava, mitmuses aga mitmuse nimetava kujud“; Põld (Eesti keeleõpetus I²): „Ainsuse sihitav on vormi poolest kaheksugune: 1. omastava sarnane ja 2. nimetava sarnane“, (mitmuse sihitav) „on lõpu poolest ikka mitmuse nimetava sarnane“; Jõgever (Eesti k. gr. II): „Sihitav on Eesti keeles praegu ainsuses jutustavates lausetes nagu omastav, käskivates ja tehtaviku lausetes nagu nimetav... Paljuses on sihitav iga kord nagu nimetav“; Leetberg (E. k. gr.): „ainsuse akkusatiiv on ikka genetiivi sarnane“, (mitmuse) „akkusatiiv langeb ikka nominatiiviga ühte“; Loo rits (E. k. gr.): „Sihitav on kord omastava-, kord nimetavakujuline, olenedes verbivormist, millele ta allub“; Setälä (Suomen kielioppi): „yksikössä on nomineilla kaksi akkusatiivimuotoa: 1-nen, joka on -n- päätteinen (genetiivin kaltainen) sekä 2-nen, joka on päätteetön (nominatiivin kaltainen); monikossa akkusatiivin päätte on -t sanavartalon jäljessä (mon. nominatiivin kaltainen)“; Kettunen (Soome keele õpir.): sihitaval on „ainsus kas nimetava sarnane või n-lõpuline, mitmus alati nimetava sarnane“.

käände olemasolu tingitud mitte mõnest välisest, formaalses tähisest, vaid sisust, tähendusest. Jääb veel küsida, miks ei kõnelda meie grammatikais mitte ka partitiivi kujulisest akusatiivist (*ostis leiba*, vrd. aga *tükk leiba vedeleb laual*)?

Evolutiivselt käsitletud morfoloogiale eksisteerib ju ainsuse akusatiiv kahtlemata: varem asoosmes (ja kaugemalegi ulatudes, soome-ugri algkeelde) *kala-m*, hilisemas asoosmes *kala-n*, praegu eestis *kala*. Ja süntaktiliselt, s. o. funktsiooni seisukohast lauses, on see ajalooline akusatiiv objekti kääne, nagu on seda ka partitiiv ja isegi nominatiiv nii ainsuses kui mitmuses. Et erilõpulised käänded (ja ka muud vormid) aegade jooksul, häälikarengu tulemusena, ühtuvad, on tuntud nähtus teisteski keeltes, nõnda ladin, germaani keeltes jm.

Kerkib nüüd aga küsimus: kui häälikulise arenemise tõttu ainsuse akusatiiv eestis (ja soomes) praegu väliselt täielikult ühte on sulanud genitiivi käändega, ja seda nimelt kõigis sõnatüüpides (ja kui mitmuses pole erist akusatiivi ei nüüd ega polnud varemalt), kas võime siis veel morfoloogias — püsides valjult vormiõppelisel alusel, kui me nimelt vormiõppes, nagu seda seni üldse on tehtud, vormisid eraldame nende suffiksiliste tunnuste, mitte muude morfeemide¹ (sõnaasend v. m.) põhjal — kõnelda akusatiivi käändest? Tõsi küll, vormiliselt on nüüdisaja eestikeeles kokku sattunud ka teisi käändeid, näit. nom. ja genit. sing. (*see muna* ja *selle muna*), genit. ja part. sing. (*selle muna* ja *seda muna*), genit. ja instrukt. sing. (*selle jala* ja *kõnnib jala*), partit. ja illat. sing. (*seda kohta* ja *sinna kohta*), partit. ja illat. i-pluuralis (*neid külgi* ja *hakkas külgi*, *peseb jalgu* ja *jäi jalgu*), mida murretes on sündinud veelgi laiemal määral, kuid neil juhtudel ei ole

¹ Tarvitan sõna morfeem siin mitte nõnda avaras tähenduses ('Sprachform', 'täenduslikku sisu väljendav ükskõik missugune häälikuline vahend') nagu A. Noreen (Einf. i. d. wissenschaftl. Betr. d. Spr., lk. 200), vaid kitsamas tähenduses 'morfoloogiline tunnus', 'funktsiooni tähis', nagu see esineb Meillet'i (Ling. hist. et ling. gén., lk. 157), Vendryes'il (Le langage, lk. 86 jj.) jt.

eri vormide ühtumine mitte kõigist sõnatüüpidest läbi käiv, vaid see iseloomustab üksnes teatavaid deklinatsioonitüüpe (nom. *jalg*, kuid genit. *selle jala*; genit. *selle jala*, kuid part. *seda jalga* jne.). Niisugust osalist käänete kokkusulamist tunneme m. s. ka ladina keelest, kus neid käänendeid siiski eraldi hoitakse seetõttu, et ühtumine pole sündinud mitte kõigis käändkondades.

Eri vormide täieliku välise ühtesattumise korral peaksime endilt aga küsima, mis on meil siis lõpuks muutevormide eraldamise baasiks, kas funktsioonid või nende kuuldelised, resp. kirjas nende nägelised tunnused? Teiste sõnadega, kas sünnib morfoloogias deklinatsioonivormide eraldamine staatuse või kaasuse seisukohast? Kahtlemata viimastest, ja me eraldamegi eestis ning soomes, keele sünkroonilistes käsitlustes, käänendeid nendel esinevate tunnuste, peamiselt küll fleksiivsete elementide, n. n. lõpude põhjal (kui mõnel kaasusel on eri sõnatüüpides eri lõpud, näit. part., illat., siis põlvenevad nad teatavasti kõik samast algkujust¹). Teisalt aga võime ju käänedel eraldada väga erisuguseid tähendusi, nii et viimaste seisukohast jaguneks meil nii mõnigi kääne mitmeks: vrd. partit. *tunneb seda (looma-)tõugu* ja *seda tõugu* (= sellest tõust) *loom*, *teed tundma* ja *teed* (= teel) *kõndima*; ablat. *küsis lapselt* ja *käis lapselt* (= lapsena) *koolis*; allat. *andsin emale* ja (rhvl.) *ei olnud emale* (= ema vastu) *kurja* ja *lähem emale* (=ema juurde); adess. *peremehel on töö* ja *lase peremehel* (=peremeest) *töötada*; iness. *valu on seljas* ja *kuub on seljas*. Genitiivi rohkete funktsioonide kohta soomesugu keeltes vt. E. A. Tunkelo, „Alkusuomen genitiivi relatiivisen nimen apugloosana“ (1908).

Praegusele keeletundele igatahes, kui seda keeleajaloolised seletused ega teadmised ei hämarda, on genitiiv ja akusatiiv samuti üks ja sama erisuguste funktsioonidega kääne nagu on seda partitiiv, illatiiv v. m. m. Ja iga keeleõpetus, mis keelt käsitleb mitte

¹ Eestis on siin kujunenud mõningail sõnatüüpidel teataval määral lahkumineva algupäraga käändeformanseid, nõnda illat. *keel-de*, *juur-de*, part. pl. *isa-sid*, *valu-sid*.

ajalooliselt, vaid vaatleb keelearengu ahelast ainult teatavat lüli, teatavat ajajärku, harilikult muidugi kaasaegset keeolukorda, peaks siis loomulikult ka selle süstemit käsitlema psühholoogiliselt, s. o. kõnelejaskonna keeletunde seisukohalt, ja ei tohiks ta siis ära segada sünkroonilist vaatlust diakroonilisega. Keeleajaloolised selgitused ja märkused oleksid seesuguses teoses ainult ekskurssidena lubatavad.

Ja kui nüüd akusatiivi ainsuses ühendaksime genitiiviga ka nimeliselt, nagu temaga sündinud on juba vormiliselt, siis ei tarvitseks võõrastav tunduda asjaolu, et omastaval käändel on süntaktiliselt kaks niivõrd erinevat funktsiooni: olla atribuudi ja ühtlasi ka objekti kaasus. Ka nominatiivil ning partitiivil on meil täiesti vastupidised ametid. Nad võivad olla niihästi subjekti kui objekti käänded: *m e e s k u t s u s t a s i i a, m e e s k u t s u t i s i i a; m e h e d k u t s u s i d t a s i i a, m e h e d k u t s u n m a s i i a, m e h e d k u t s u t i s i i a; m a r j u v a l m i b r o h k e l t, m a r j u k o r j a t a k s e r o h k e l t*. Mingit käänat morfoloogias eraldada süntaktilistel põhjustel tähendab kahe erisuguse vaatlusviisi tarbetut ärasegamist, kui juba grammatikas vormiõpetust lahus hoitakse lauseõpetusest. Konkreetsema iseloomuga v o r m i, mitte aga tähenduse alusel liikudes viibime ka kindlamal pinnal ja eksimuste võimalused on siin kaugelt vähemad.

Keeltes, kus kõik käänded on vormiliselt sulanud kas osaliselt või täielikult ühte — näit. prantsuse, inglise — võiks ennemini õigustada nende eraldamist tähenduslikust seisukohast. Selgelt suffiksiliselt flekteeruvais keeltes aga, nagu eesti ja soome (ka ladina), on vastupidine talitusviis kõigepealt hõlpsasti läbi viidav, kuid ta oleks meie arvates ka otstarbekohasem.

Kui me nüüd eestikeele staatilistest käsitlustest välja suleksime akusatiivi käände, ühendades selle genitiiviga, ning arvates „nominatiivikujulise akusatiivi“ ainsuses ja mitmuses nominatiiviks, siis võidaks siin kõigepealt keelevaatluse põhimõtteline selgus, kuid kaasuste arvu vähendamisega ühe võrra oleks arvatavasti teatav tulu ka keele tegelikul õpetusel. Esitatud uuendus oleks seega vastu-

võetav ka didaktilistel kaalutlustel. — Soome keeleõpetuses kõneleksime siis akusatiivist nii ainsuses kui mitmuses ainult personaalpronoomenite puhul, millel nimetatud kääne omab tõesti erinevat välisfleksiivset tunnust: *minut, sinut, hänet, meidät, teidät, heidät*.

Võiks tõusta veel lõpuks küsimus, kas ei tekita vormide eraldamise ülalesitatud striktselt morfoloogiline põhimõtte raskusi mujal vormiõpetuses? Kas me seega mitte ei peaks näit. mineviku ainsuse 2-st pööret ja mineviku mitmuse 3-ndat pööret (*sa tulid, nad tulid*) arvama üheks vormiks, millel on kaks erisugust funktsiooni? Esimesel pilgul paistakski see nõnda. Lähemalt aga mineviku vormisid vastavate oleviku omadega võrreldes, nimelt kummagi tempuse vormide süstemeid kõrvutades, kujuneb meil ikkagi käsitus nende keelendite erinevusest ka morfoloogiliselt, kuigi nad üksikult, ilma personaalpronoomeniteta (mis on isiku ja arvu morfeemid) esinedes on täiesti homonüümsed:

(sa) <i>tule-d</i>	(ta) <i>tule-b</i>	(nad) <i>tule-va-d</i>
(sa) <i>tul-i-d</i>	(ta) <i>tul-i</i>	(nad) <i>tul-i-d</i> .

Allakirjutanu ettepanek oleks seega: elimineerida eesti- ja soomekeele staatilisest morfoloogiast akusatiivi kääne. Tulevikus õpetaksime siis süntaksis: nominatiiv (samuti kui partitiiv) on ainsuses ja mitmuses nii subjekti kui objekti kääne; peale nende on ainsuses objekti käändeks veel genitiiv¹.

A. Saareste.

Perekonnanimede käänamisest.

Perekonnanimede deklimeerimine näib kuuluvat meie õigekeelsuse raskesti lahendatavate küsimuste hulka. Enam kui viie aasta kestel on Ak. Emakeele Seltsis seda küsimust korduvalt käsiteldud, kuid pole siiani rahuldavate tulemusteni jõutud.

¹ Sõna genitiiv, o m a s t a v ei peaks meid oma etümoloogiaga siin eksitama, kuna ta ka senises pruugis ei vasta täiesti oma sisule.

Juba Ak. Em. Seltsi koosolekul 20. II 1921 on riigikohtu esimehe hra Parts'i algatusel perekonnanimede käänamise üle elavalt mõtteid vahetatud. Kindlat otsust pole tehtud, kuid, nagu protokollist loeme (vt. Ak. Em. Seltsi Aastaraam. 1921, lk. 12), „on selgesti märgatav soe sümpaatiat perekonnanimede rahvapärasele deklioneerimisele“ (s. o. üldnimede taoliselt). — Ak. Emak. Seltsi koosolekul avaldatud mõtteile toetudes võttis küsimuse kõne alla ka A. Saareste oma 1922. a. ilmunud „Tegelikkudes õigekeelsuse määrustes“ (lk. 25). Kuid see $\frac{3}{4}$ -leheküljeline harutus ei lahenda küsimust lõplikult: ülesseatud juhised on ebatapsad ning ebamäärased, mille tõenduseks võiks olla näit. järgmine lause: „Erandiks võiksid vahest olla ainult kahe silbilised konsonantlõpulised nimed, ... kus tüve paindumata jätmise keeletunnet vähem riivab.“ Nagu näeme, ei ole reegel küllalt kategooriline, küllalt täppis, on jäetud liiga subjektiivne kriteerium („keeletunde riivamine“). — Kui siis 1923. a. lõpul Posti- ja Telegraafi Peavalitsus Ak. Em. Seltsilt perekonnanimede käänamise kohta juhtnõore palus, oli Seltsi juhatus sunnitud küsimuse põhjalikumale kaalumisele võtma ning kujundas selleks 5-liikmelise komisjoni Eesti Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsiooni ja Ak. Em. Seltsi juhatuse esindajaist. Selle komisjoni töö tulemuseks olid sellekohased juhised, mis ette kanti Seltsi koosolekul 9. XII. 1923. Väljatöötatud reeglid võeti koosoleku poolt ägeda arvustustule alla (vt. Ak. Em. Seltsi Aastar. 1923 lk. 33—35) ja kinnitati ainult väikese häälteenamusega (12 h. poolt), kuna riigikohtu esimehe hra Parts'i vastuettepanek — „deklioneerida perekonnanimesid apellatiividena“ — jäi vähemusse (10 h. poolt). Need juhised avaldati üldiseks teadmiseks Seltsi ajakirjas „Eesti Keel“ (vt. EK 1923 nr. 5/6, lk. 168—173) ühes joonealuse märkusega: „Nimetatud reeglid, mille järgi ka Õigek. Sõnastik kavatses talitada, soovitab komisjon üldiselt juhtnõõriks võtta“ (lk. 168).

Olen isikulises keeletarvituses neist juhistest kinni pidanud ja keskkooliõpetajana neid ka oma õpilastele seletanud. Sealjuures on ajajooksul selgunud mõnesugused

puudused niihästi reeglite sisus kui ka formulatsioonis. Arvan nüüd, kus Õigek. Sõnaraamatu trükkimine on lõpule jõudmas ja lähemal ajal asutakse tema õigekeelsuslik-grammatilise lisa kokkuseadmisele (kuhu arvatavasti ka kõne all olevad juhised paigutatakse), kohase silmapilgu olevat tähelepanu juhtida neile ebakohtadele, mis on mulle tegelikus koolitöös silma paistnud.

Kõige pealt peab tähendama, et väljatöötatud üksikreeglid ei ole pahatihti kooskõlas sissejuhatava üldreegliga (lk. 168): „Eesti sugunimed käänduvad samade põhimõtete järgi kui vastavad üldnimedki, kui see praktilises tarvituses ei sünnita erilisi raskusi, s. o. kui nime kuju teistes käänetes ei lähe nominatiivist liiga lahku (*Susi: Soe, Raag: Rao, Ranne: Randme*), või kui nime tarvitamisel ei ole kujunenud kindel traditsioon, mida oleks raske või koguni kahjulikki muuta (*Kallas: Kallas'e pro Kallas: Kalda*)“.

Võtame kas või esimese üksikreegli — ühesilbiliste konsonantlõpuliste perekonnanimede deklinaerimise kohta (lk. 168—169): käänata neid nagu vastavaid üldnimesid, kui üldnime omastav on kahesilbiline (*Kukk — Kuke — Kukke, Sild — Silla — Silda*); on aga vastava üldnime omastav ühesilbiline, siis jääb perekonnanime tüvi kõigis käändeis muutumata, kusjuures tüve lõppvokaaliks on *-i* (*Raag — Raag'i — Raag'i, Laug — Laug'i — Laug'i*). — Selle reegli kohaselt ei saaks ühest küljest deklinaerida: *Tõug — Tõu — Tõugu, Jõud — Jõu — Jõudu* (tuleb käänata: *Tõug — Tõug'i — Tõug'i, Jõud — Jõud'i — Jõud'i*); teisest küljest aga on reeglipärane järgmine käänamisviis: *Laas — Laane — Laant, Viis — Viie — Viit, Kuus — Kuue — Kuut, Uus — Uue — Uut, Hiis — Hiie — Hiit, Haug — Havi — Haugi* jne. Kuivõrt niisugune deklinaerimine vastab ülalmainitud üldpõhimõttele, otsustagu lugejad ise.

Iseäranis komplitseeritud ja mitte kergesti meelepeetav on aga kahesilbiliste konsonantlõpuliste perekonnanimede käänamisreegel (lk. 169): „Kahesilbiliste konsonantlõpuliste deklinaerimisel jääb tüve nimetavaline osa kõigis käändeis muutumata. Kui vastava üldnime tüvi käändumisel samuti ei muutu, siis omandab sugunimi tema tüve lõpp-

vokaali (*Orav: Orav'a, Raamat: Raamat'u*), muidu on pärisnime tüve lõppvokaaliks *-i* (*Teder: Teder'i*), välja arvatud *s-lõpulised* sõnad, mille tüve lõpphäälikuks on *-e* (*Kikas: Kikas'e*), ning *ik-lõpulised*, mille tüvi lõpeb alati *u-ga* (*Mõistlik: Mõistlik'u*).“ Nagu näeme, on reegel iseenesest õige keeruline ja esikordsel lugemisel koguni raskesti arusaadav, sealjuures jääb aga siiski veel 2 erandjuhtu. Kuid selle peale vaatamata leiduvad näidete seas säärased keelevärdjad nagu: *Kõrtsmik — Kõrtsmik'u — Kõrtsmik'ut, Heitlik — Heitlik'u — Heitlik'ut*. Seesugune käänamisviis haavab esiteks meie keeleinstinkti ja on iseäranis hädaohtlik koolis, rikkudes õpilaste keeletundmist, kes niikuinii kalduvad kirjutama (vähemalt Tartu pool): *demokraatlikut, kannatlikute* jne., ja teiseks, on vastolus kohe järgneva reeglga — kolme- ja enamsilbiliste perekonnanimede deklinaerimise kohta, kus leidub näiteid, nagu: *Kivistik — Kivistik'u — Kivistik'ku, Imelik — Imelik'u — Imelik'ku*. Nii siis tuleb deklinaerida ühe reegli järgi üldkeelele vastavalt: *Kivistik — Kivistik'u — Kivistik'ku, Imelik — Imelik'u — Imelik'ku*; teise järgi aga: *Kõrtsmik — Kõrtsmik'u — Kõrtsmik'ut, Heitlik — Heitlik'u — Heitlik'ut*. Kus on siin järjekindlus? Kui tõesti ei peeta soovitavaks käänata kõiki perekonnanimesid nagu üldnimesidki, siis tuleksid reeglid vähemalt vastastikku kooskõlastada.

Samuti vastuvõetamatu on vokaallõpuliste perekonnanimede deklinaerimisreegel (lk. 170), mille järgi jääb sõna tüvi kõigis käändeis muutumata, peale *-ke* ja *-ne* lõpuliste perekonnanimede, mis käänduvad nagu vastavad üldnimed. Nii siis tuleks selle reegli kohaselt kirjutada ja kõnelda: *kohtasin hra Suurjõgi't, vii see raamat advokaat Suurjõgi'le, prof. Rahamägi' võitekiri, kas tunnete prof. Rahamägi't? ajasin juttu õpet. Tammemägi'ga* jne. Ometi ei vasta seesugune käänamine rahvakeele tarvitusviisile ega ka kirjakeele senistele traditsioonidele ja kõlab väga iseäralikult, võikalt.

Võiks esitada veel rohkemgi näiteid ja tõendusid kõne all olevate perekonnanimede deklinaerimisreeglite puudulikkuse kohta, kuid arvan küllalt olevat ülaltooduistki. Mai-

nin veel seda, et isegi need organisatsioonid, kes on oma esindajate kaudu osa võtnud reeglite väljatöötamisest, ei ole neist vankumata kinni pidanud: võib tuua näiteid nii „Eesti Keelest“ kui ka „Eesti Kirjandusest“ ja Eesti Kirjanduse Seltsi väljaandel ilmunud raamatuist, kus esineb teisugune käänamisviis.

Millega siis seletada seda asjaolu, et reeglid, mis nende väljatöötamisel näisid olevat küllalt lihtsad ja otstarbekohased, ei ole 3 aasta kestel suutnud „läbi lüüa“? Vahet on põhjuseks nende keerulisus ja sellest tingitud raskus? Nii püüdis küll ühel koosolekul tõendada üks keskkooli eesti keele õpetaja, üteldes endal nende reeglite äraõppimiseks 6 tundi aega minevat. Oma kogemuste põhjal tõrjuksin selle väite siiski tagasi: keskkooli vanemais klasses on mul isikuliselt nende reeglite korralik kätteõpetamine ühes harjutustega nõudnud ainult 2 tundi. Kuid pean kohe juurde lisama, et millegipärast ei püsi äraõpitud reeglid õpilaste mälus kauemini kui ainult ühe semestri; paremal juhul jäävad nad enam-vähem meelde üheks õpiaastaks, — siis aga on nad ununenud. Põhjust tuleb otsida vist selles, et reeglid on liiga kunstlikud ja eluvõõrad.

Olgu kuidas on, kuid praktika on näidanud, et olemasolevad käänamisreeglid on puudulikud. Mitte vähese tähtsusega ei ole siin asjaolu, et meie ametlikud asutised, kus Ak. Emak. Seltsi arvamisi ja seisukohti on harilikult ikka arvestatud, ei ole kõne all olevas küsimuses Em. Seltsi reegleid omaks võtnud: Alles käesoleva aasta juulis saadeti siseministeeriumist välja ringkiri, milles kõigile ametiasutistele — isegi kõigile alg- ja keskkoolidele, Tartu ülikoolile, Tallinna tehnikumile ja riigi keskarhiivile — ette kirjutatakse jätta perekonnanimede tüved deklimeerimisel alati muutmata; nii siis: *Lind* — *Lind'i* (mitte *Linnu*), *Kuld* — *Kuld'i*, *Lepp* — *Lepp'i* (?), *Varblane* — *Varblane'le* jne.; „hooleitud“ ametnike ähvardatakse koguni distsiplinaarkaristusega. See karmide ettekirjutuste abil maksmapandud käänamisviis oleks küll õige lihtne ja kerge meeles pidada, kuid õiget keeleinstinkti omavale eestlasele ometi täiesti vastuvõetamatu ja otse „kõrva lõikav“ (*Silt* — *Silt'i*, *Lamp* —

Lamp'i, prof. Piip'i loengud, õpetaja Kalamees'i referaat, nägin rahvasaadik Rebane't jne.). Kuigi meie ajalehis sääraseid sõnakujusid õige sagedasti leidub, ei pääse nad loodetavasti kõnekeeles iialgi maksvusele. Pealegi ei päästaks see deklioneerimisviis meid võimalikest arusaamatusist; kui näiteks ametlikes dokumentides on juttu *Sildist* või *Särgist*, siis kujutleb kuulaja (resp. lugeja) endale ikka nominatiiviks *Silt* ja *Särk*, kuna dokumendi kokkuseadnud ametnik, kes karistuse kartusel piinliku täpsusega siseministeeriumi eeskirjast kinni peab, on tahtnud kõnelda kodanikest nimega *Sild* ja *Särg*.

Nii siis, tuleks olemasolevad reeglid parandada ning kohandada otstarbekohasuse ja rahvakeele nõudeile. See ülesanne ei ole aga mitte kerge. Olen isikuliselt seda küsimust palju kaalunud ja käesoleva aasta kevadel Ak. Emak. Seltsi juhatuse koosolekul esinenud mõne parandusettepanekuga, mis ka põhimõtteliselt heaks kiideti. Hiljemini on aga siiski selgunud, et mõni üksik parandus ei vii ometi sihile, vaid neid tuleks üsna rohkesti, üldisest reeglist tuleks teha erandid õige mitmele sõnatüübile. See teeks aga reeglid liiga keeruliseks ja raskesti äraõpitavaks, mida ei saa pidada otstarbekohaseks: perekonnanimede käänamisega tuleb tegemist teha igal vabariigi kodanikul, algkooli esimese klassi õpilasest alates, mispärast nende käänamisreeglid peaksid olema võimalikult lihtsad ja arusaadavad.

Kõigil neil põhjusil ja kaalutlusil olen viimaks jõudnud radikaalsele otsusele: **käänata eesti perekonnanimesid alati nagu vastavaid üldnimesid.** Seega: *Kukk* — *Kuke* — *Kukk'e*, *Särg* — *Särje* — *Särg'e*, *Põld* — *Põllu* — *Põld'u*, *Org* — *Oru* — *Org'u*, *Silt* — *Sildi* — *Silt'i*, *Sild* — *Silla* — *Sild'a*, *Kivisild* — *Kivisilla* — *Kivisild'a*, *Kalamees* — *Kalamehe* — *Kalamees't*, *Raag* — *Rao* — *Raag'u*, *Loog* — *Loo* — *Loog'u*, *Pood* — *Poe* — *Pood'i*, *Saag* — *Sae* — *Saag'i*, *Jõud* — *Jõu* — *Jõud'u*, *Sõber* — *Sõbra* — *Sõpra*, *Ader* — *Adra* — *Atra*, *Kikas* — *Kikka* — *Kikas't*, *Kangur* — *Kangru* — *Kangrut*, *Orav* — *Orav'a* — *Orava't*, *Raamat* — *Raamat'u* — *Raamat'ut*, *Rätsep* — *Rätsep'a* — *Rätsep'at*, *Töldsepp* — *Töldsepa* — *Töldsepp'a*,

Kõrtsmik — Kõrtsmik'u — Kõrtsmik'ku, Imelik — Imelik'u — Imelik'ku, Kaasik — Kaasik'u — Kaasik'ut, Kivistik — Kivistik'u — Kivistik'ku, Jahvatis — Jahvatis'e — Jahvatis't, Pihlakas — Pihlaka — Pihlakat, Meri — Mere — Merd, Tõru — Tõru' — Tõru't¹, Luha — Luha' — Luha't¹, Silla — Silla' — Silla't, Padi — Padija — Padija, Lubi — Lubja — Lupja, Kaste — Kaste' — Kaste't, Mesi — Mee — Mett, Mägi — Mäe — Mäge, Rahamägi — Rahamäe — Rahamäge, Libe — Libe'da — Libe'dat, Ase — Ase'me — Ase't, Leoke — Leoke'se — Leoke'st, Pääsuke — Pääsuke'se — Pääsuke'st, Änilane — Änilase — Änilast, Raudne — Raudse — Raudset jne.

Raskusi võib sünnitada mõnikord säärase perekonnanime käänamine, millele vastab kaks homonüümset apellatiivi, kusjuures aga genitiivi kuju on erinev; näit. *Liiv — Liiv'a ja Liiv'i, Kink — Kingi ja Kingu, Hang — Hang'e ja Hang'u*. Siin tuleb arvestada nimekandja enese soovi kui ka seni kujunenud traditsiooni; nimekandja enese soov võiks aga juhitud olla nime etümoloogiast ja algupärast (mida enamasti teatakse: on ju meie perekonnanimed pea kõik alles võrdlemisi „noored“). Segadusi ja arusaamatusi siin siiski ette tulla ei või, sest nominatiivi leidmine ei sünnita raskusi. Nimede juures nagu *Sööt, Palk* j. t. ei ole mingeid raskusi, siin määrab genitiivi kuju palatalisatsioon: palatalisatsiooni esinemisel on tüve lõppvokaaliks *-i* (*Söödi, Palgi*), palatalisatsiooni puudumisel — mõni muu vokaal (*Sööda, Palga*).

Et aga vältida ühtesattuvusi — eriti samatüveliste nimetava- ja omastava-kujuliste perekonnanimede korral (*Sild — Silla — Sillale ja Silla — Silla' — Silla'le*) — tuleb **kõigis käändeis peale nominatiivi eraldada apostroofiga tüve nimetavaline osa**, kui selle täheline kuju on püsinud. Näit.: *Sild — Silla — Sild'a, Silla — Silla' — Silla't, Kurg — Kure — Kurg'e, Kure — Kure' — Kure't, Kalamees — Kalamehe — Kalamees't* jne. Selle nõude järjekindel läbiviimine võimaldab täpsat vahetegemist ka väga sarnas-

¹ Tõru ja Luha tüübilised käänduvad nagu 2-silbilised nimed Mari, Jüri.

tele nimedele (muidugi ainult kirjas) ja õige nimetava-kuju leidmine ei nõua erilist vaeva. Näit.: *Pihlak* — *Pihlak'a* — *Pihlak'at* — *Pihlak'ale*, *Pihlaka* — *Pihlaka'* — *Pihlaka't* — *Pihlaka'le*, *Pihlakas* — *Pihlaka* — *Pihlakat* — *Pihlakale*; *Raudsep* — *Raudsep'a* — *Raudsep'pa* — *Raudsep'ale*, *Raudsepp* — *Raudsepa* — *Raudsepp'a* — *Raudsepale*, *Raudsepa* — *Raudsepa'* — *Raudsepa't* — *Raudsepa'le*; *Teder* — *Tedre* — *Tetre* — *Tedrele*, *Tedre* — *Tedre'* — *Tedre't* — *Tedrele*; *Harjas* — *Harjas'e* — *Harjas't* — *Harjas'ele*, *Harjase* — *Harjase'* — *Harjase't* — *Harjase'le*, *Harjane* — *Harjase* — *Harjast* — *Harjasele*; *Harjuke* — *Harjuke'se* — *Harjuke'st* — *Harjuke'sele*, *Harjukes* — *Harjukes'e* — *Harjukes't* — *Harjukes'ele*, *Harjukese* — *Harjukese'* — *Harjukese't* — *Harjukese'le*, *Harjukene* — *Harjukese* — *Harjukest* — *Harjukesele jne*. Seega osutub tarbetuks perekonnanime nominatiivkuju kirjutamine sulgudesse vastava käändevormi kõrvale, nagu seni on mõnikord praktiseeritud. Kui kõigest hoolimata mingil põhjusel arvatakse, et nominatiivi kuju ka apostroofi tarvitamisel küllalt selgesti ilmsiks ei tule, siis katsutagu tarvitada nominatiivi ennast (eriti kirjade ja muude postsaadetiste aadressidel).

Mõnelt poolt on soovitatud tarvitada apostroofi ainult sel korral, kui perekonnanimeks on üldnime genitiivi kuju; nii siis: *Luha* — *Luha'* — *Luha't*, aga *Luht* — *Luha* — *Luhta* (ilma apostroofita). Kuid esiteks, teeks see reegli asjata keerulisemaks: mida vähem erandeid, seda parem; teiseks, kaoks seesugusel korral võimalus vahet teha *Pihlakas* ja *Pihlak* j. t. sarnaste nimede üksikkäänete vahel; kolmandaks, on mõnikord raske kindlaks teha, kas teatud perekonnanimi on üldnime nimetav või omastav kuju (näit. *Koha*, *Viha* j. t.). Kui siiski peetakse sagedast apostroofi märkimist tülikaks ja kardetakse, et see teeb kirjateksti liiga „kirjuks“, siis on see ikkagi vähese tähtsusega puudus, võrreldes reegli paremustega (täpsa vahetegemise võimalused). Vähem tähtsais kirjutisis (näit. erakirjus) võiks ju apostroof ka ära jääda, kui kõneldakse isikust, kelle nime lugeja hästi tunneb; ametlikes dokumentides on aga järjekindel apostroofi seadmine äärmiselt tarvilik, möödapääsematu.

Nii siis, seniste rohkete reeglite asemele ainult 2 lühikest reeglit ilma erandjuhtudeta! Esialgu paistab minu ettepanek vahest paljudelegi liiga julge ning revolutsioonlik olevat, eriti meie ajalehemehile, kes hiljuti veel „Eesti rahvalaulude I“ väljaandjaile etteheiteid tegid *Hurda* kuju eest (pro : *Hurt'i*); kuid iga praktiline keelekorraldusküsimus on teatavasti ikka vastaseid leidnud (rääkimata veel keeleuendustest) — see on paratamatu nähtus ega tohi meid veel heidutada. Õieti ütelda, on meie rahvakeel perekonnanimesisid ikka käänanud, kuigi mitte just järjekindlalt, mida võivad arvatavasti konstateerida ka Ak. Emak. Seltsi stipendiaadid-murdeuurijad. Ainult kirjakeel ja ametlik kantselei-keel on seni rahvakeelest erinevat rada käinud, millele tuleks kord lõpp teha. Ettepanek perekonnanimesisid deklineerida apellatiividena polegi õieti uus, vaid nagu ülal mainitud, on seda seisukohta juba mõne aasta eest Em. Seltsi koosolekul kaitsnud riigikohtu esimees hra Parts, kelle autoriteetlik seletus küllaldaseks tagatiseks peaks olema, et säärane käänamisviis ka ametlikus keeles raskusi esile ei kutsu. Kui tol korral komisjoni ettepanek 2-häälelise enamusega siiski vastu võeti, kusjuures, nagu koosoleku protokollist näha, mõned koosolijad komisjoni poolt väljatöötatud reeglites ainult a j u t i s t keelekorraldust nägid, — siis on praegu olukord muutunud: komisjoni ettepanekuis on mitmedki puudused ilmsiks tulnud, mispärast neid ei saa lõplikkude keelereeglitena Õigekeelsuse-Sõnaraamatus fikseerida, kuid teisest küljest, on neil reegleil siiski nii palju mõju olnud, et meie kirjakeel on, vähemalt osaliselt, hakanud taganema endisest võõraste keelte mõjutatud mitte-eestipärasest perekonnanimede käänamisest, nii et, kui minu ettepanekud peaksid vastuvõtmist leidma, siis ei tundu see enam nii ootamatuna ja järsuna, nagu vahest mõne aasta eest oleks olnud. Seega on seni maksvusel olnud reeglid ettevalmistava staadiumina, ülemineku-astmena oma ülesande täitnud.

Lubatagu veel ette tuua, et ka Tartu Eesti Õpetajate Seltsi eesti keele sektsiooni koosolekul, kus ma käesoleva aasta kevadel kõne all oleva küsimuse üle referaadiga esi-

nesin (tol korral küll veel komisjoni poolt väljatöötatud reegleile ainult parandusettepanekuid tehes), näis enamus koosolekust osavõtjaist emakeele õpetajaist mitmesugustel, muu seas ka didaktilistel põhjustel selle poolt olevat, et perekonnanimesid käänata üldnimede sarnaselt.

Mis puutub lõpuks võõrkeelsete perekonnanimede deklioneerimisse, siis asun selles küsimuses samal seisukohal, mil ülalmainitud komisjon: Võõrkeelsete perekonnanimede algkuju jääb deklioneerimisel kõigis käändeis muutumata. Kui nimi hääldamisel lõpeb vokaaliga, siis liituvad deklioneerimisel käandelõpud otse nominatiivile (*Diderot — Diderot' — Diderot'd — Diderot'le*; *Petöfi — Petöfi' — Petöfi't*; *Dumas — Dumas' — Dumas'd*). Kui aga nimi hääldamisel lõpeb konsonandiga, siis on käändumisel tüve lõppvokaaliks *-i*. (*Byron — Byron'i — Byron'it*, *Neuhaus — Neuhaus'i — Neuhaus'i*, *Lloyd George — Lloyd George'i*, *James — James'i*). Erandi sünnitavad hääldamisel kahe- ja enamsilbilised *-s*-ga lõppevad nimed, kui selle *s* ees on lühike vokaal; nende perekonnanimede tüve lõppvokaaliks on *-e* (*Tacitus — Tacitus'e — Tacitus't*; *Rainis — Rainis'e — Rainis't*). Lähemalt vt. EK 1923, lk. 171—172.

Deklioneerumise poolest võõrnimede hulka kuuluvad ka eesti *-son*, *-berg*, *-man* (~ *mann*), *-feld*, *-off* jne. lõpulised nimed (vt. EK, lk. 172, märkus) kui ka eestitüvelised perekonnanimed, mille ortograafia on täiesti võõrapärane (*Lutz — Lutz'i*, *Kusick — Kusick'i*, *Zirk — Zirk'i*, *Zolk — Zolk'i* jne.). Siia kuuluvad samuti soome ja teiste sugukeelte perekonnanimed kui ka eesti murdekujulised nimed, kui Eesti üldkeeles nende käänamisviisile vastavaid sõnatüüpe ei leidu¹ (näit. *Pettai — Pettai' — Pettai'd*, mitte: *Pettai — Pedaja* jne.). Kui aga soome või mõne muu sugukeele nimi vastab täiesti eesti üldnimemele, siis tuleb

¹ Seepärast ka mitte: *Kettunen — Kettuse — Kettust*, *Manninen — Mannise — Mannist*, vaid *Kettunen — Kettunen'i — Kettunen'i*, *Manninen — Manninen'i — Manninen'i*. Ei saa ju nõuda, et kõik keeletarvitajad tunneksid soome keelt; muidu hakataks ka eesti nimesid nagu *Mägraken — Mägraken'i* käänama: *Mägraken — Mägrakese — Mägrakest*.

sedä ka sellaselt käänata (*Kallas — Kalda*¹). Kui mõnele eesti perekonnanimele vastav üldnimi on kirjakeeles vähe tuntud, siis võiks siingi lubada tarvitada ka *-i*-list genitiivi: *Pahk — Paha* ehk *Pahk — Pahk'i*, *Uid — Uiu* ehk *Uid — Uid'i*. Igatahes ei tarvitseks õpetajail kirjatööde parandamisel siin äärmusteni, „säasekurnamiseni“ minna.

Kui Ak. Emakeele Selts juba aastate eest üheks oma hüüdsõnaks on seadnud: „Eestlasele eesti nimi“, siis tuleb siia veel juurde lisada: „Eesti nime eestipäraselt käänata“.

Ernst Nurm.

Käänatagu eesti perekonnanimesid nagu vastavaid üldnimesid.

Eesti perekonnanimede käänamine on meie avalikus keeletarvitusel ikka veel kõikuv ning järjekindlusetu. Kirjutatakse näit. kord *Kukk — Kuke*, kord *Kukk — Kukk'e*, kord jälle *Kukk — Kukk'i*, samuti *Pöld — Põllu* ja *Pöld — Pöld'i*, *Sepp — Sepa*, *Sepp — Sepp'a*, *Sepp — Sepp'i* jne. Tundub, et on olemas tarvidus selge ja lihtsa perekonnanimede käänamise reegli järele, mis oleks hõlpus käsitseda ning mis leiaks üldise tunnustuse. Meie ametiasutised on omaks võtnud põhimõtte, et nime algkuju (s. o. nominatiivne kuju) jääb kõigis käändeis muutumata (*Kukk'i*, *Lind'i*, *Pöld'i*, *Sepp'i*). Niisugune käänamisviis on küll lihtne ja selge, kuid ta käib vastu meie keele põhiehitusele ega ole kokkõlas meie rahvakeeles valitseva suusõnalise tarvitusviisiga.

Arvestades ülaltoodud asjaolusid otsustas Akad. Emakeele Seltsi algatusel koostatud toimikond, kuhu kuulusid Akad. Emakeele Seltsi juhatus, Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsioon ja Ülikooli eesti keele professor ning lektorid, soovitada üldiseks tarvituseks alljärgnevad juhised:

1. **Eesti perekonnanimesid tuleb käänata alati nagu vastavaid üldnimesid**, näit.: *Kukk — Kuke — Kukk'e* (piiskopp *Kuke* seletused), *Sepp — Sepa — Sepp'a* (minister *Sepa* ettepanek), *Pöld — Põllu — Pöld'u* (*H. Põllu* grammatika), *Piip — Piibu — Piip'u* (prof. *Piibu* loengud), *Hurt — Hurda — Hurt'a* (dr. *Hurda* rahvalaulukogud), *Räag — Rao —*

¹ Soome keeles küll *Kallas — Kallaksen*, kuid ka *Kallas — Kallaan* käänamisviis on hakanud enesele eluõigusi nõudma.

Raag'u (kaupmees Rao annetused), Mägi — Mäe — Mäge (sekretär Mäe allkiri), Kallas — Kalda — Kallas't (Aino Kalda uus romaan), Oinas — Oina — Oinast (riigikontrolöör Oina esitis), Pöder — Pödra — Pötra (kindral Pödra teened), Kangur — Kangru — Kangrut (hra Kangru kõne), Kivikas — Kivika — Kivikat (A. Kivika teosed), Libe — Libe'da — Libe'dat (hra Libe'da arvustus), Rebane — Rebase — Rebast (toimetaja H. Rebase juhtkiri) jne.

2. **Kõigis käändeis peale nominatiivi tuleb eraldada apostroofiga tüve nimetavaline osa, kui selle tähttähe-line kuju on püsinud**, näit.: Orav — Orav'a — Orav'at, Silla — Silla' — Silla't, Saar — Saar'e — Saar't, Luha — Luha' — Luha't, Mäe — Mäe' — Mäe'd, Tedre — Tedre' — Tedre't, Ussissoo — Ussissoo — Ussissoo'd jne. — Apostroof võimaldab vahet teha väga mitmesuguste nimetavate vahel, näit. Pihlak'ale (nimetav Pihlak), Pihlaka'le (nim. Pihlaka), Pihlakale (nim. Pihlakas), Silla'le (nim. Silla), Sillale (nim. Sild), hr. Luha' reamat (nim. Luha) hr. Luha raamat (nim. Luht), pr. Kalda' aadress (nim. Kalda), pr. Kalda aadress (nim. Kallas), Jüris'elt (nim. Jüris), Jüriselt (nim. Jürine) jne.

Märkus: Käesolevaga on tunnistatud maksvusetuks Ak. Emakeele Seltsi juhatusel ja Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsiooni poolt väljatöötatud esialgsed kompromissjuhised, mis avaldatud ajakirjas „Eesti Keel“ 1923, lk. 168—170.

Ak. Emak. Seltsi juhatus.

Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsioon.

Ülikooli eesti keele professor ning lektorid.

Soomes murdepiiride uurimisel.

Läinud suvel oli mul meeldiv võimalus olla prof. L. Kettuneniga kaasas murdeuurimisreisul. Mitmekordselt huvitavam oli see reis ja töö harilikust murdeuurimisest, resp. -kogumisest sellepoolest, et seekord tegu polnud mitte üksiku murde uurimisega, vaid töö sihiks oli teatavate murdepiiride kindlaksmääramine. Niisuguse töö puhul peab palju ja kiiresti liikuma, näeb alatasa uut ja uut ning igas uues peatuskohas tulevad esile uued ja uued murdejooned.

Nagu tähendatud, nõuab sedalaadi töö kiiremat liikumist ja pikemate rännakute tegemist. Ning kui siis kaasas peab olema parlograaf, rulle selle jaoks, paar-kolmsada murdekaarti, pooltosinat kaustikuid ja palju muud varustust, siis on niisugusele reisule kõige mugavam minna autoga.

Isegi murdeuurimis-matkale minnes tuleb kaasa võtta ainult see, mis tarvis läheb ning maha jätta kõik, mis tarvis võib minna. Viimast liiki pagasi hulka kuulus meil tol korral peale muu ka autojuht (Ford-auto ülilihtsa konstruktsiooni tõttu osutus ta tarbetuks ja üleliigseks asjameheks), ning nii istusimegi ühel pühapäeva õhtupoolikul ainult kahekesi autosse, et alata pikka teekonda. Eesmärgiks oli Soome lääne- ja idapoolse murde piiri mööda sõita põhja poole, enne seda aga läbi käia Lõuna-Soome kihelkonnad. Pagasi hulka kuulus eestkätt pakk murdekaarte, pooltosinat värvilisi pliiatseid, kaustikuid häälikuloo, murdetekstide jne. jaoks, parlograaf ja selle rulle. Peale muude harilikkude reisitarvete veel paar täpsat kaarti orienteerumiseks ning bensiinijaamade leidmiseks. Nii me läksime.

Et autojuhtimine mulle tundmatu ala, sellepärast jagasime ülesanded nii, et minu tööks jäi sõitudel kõigi nähtavate ja nägematute teemärkide tähelepanemine ning nende ja kaardi abil kindla veendumuse loomine, et oleme ikka õigel teel. Ning tarviliku tunni kiiruse saavutamiseks on seesugune veendumus üli tähtis.

Teekond algas Helsingi lähedalt, Pakinkyläst. Ning juba algul paneb halb tee masina kui ka meeste kannatuse kõvale proovile. Tuleb ette väikesi sillakesi, mis panevad auto hüppama kõrgele õhku ning sunnivad suruma alumise lõualuu kramplikult vastu ülemist, et ei satuks keel kogemata ebaõigesse asendisse — hammaste vahele. Kuid varsti jõuame korralikule maanteele ning sõit muutub kiiremaks. Oleme ikkagi veel linna lähedal ja selletõttu autosid palju liikumas. Ning teen siis huvitava tähelepaneku. Kui muidu on soomlane pisut aeglane ja pikaldase toimega, siis on tal autos, tüüri taga istudes, otse meeletu rutt ja ja tuline kiire (mida ei saanud öelda küll paraku minu reisu-kaaslase kohta, kes oli sõidukiiruse suhtes päris parajuslane). Ning paaril korral läbistas päris kõhe tunne kõik 33 selgroolüli, kui tormas mööda mõni Chevrolet või Chrysler, kiirust vähendamata ja meie alandlikule Fordile tolligi teed andmata. On ju esimesed viimaste suhtes väga ülbed ja uhked! Kuid mida kaugemale Helsingist, seda vähem tuleb neid vastu ja varsti jääb tee päris tühjaks. Hilja õhtul jõuame Mäntsälä 'majatalosse' — öömajja, mis üllatab oma uue ehitise, korralikkude tubade ja odavate hindadega. On ülim aeg vabastuda triikpesust ja muudest tsivilisatsiooni peenendatud rumalustest, et vajuda unne, sest väsimus annab ennast juba tunda.

Hommikul konstateerisime enda suureks meelepahaks rikke masinas, mis pärast andis sepale paariks tunniks tööd. Ning nii jõudsime alles lõunapaiku kohalikku vanadekodusse, kus kavatsesime alustada tööd. Okupeerides õhu- ja päikeseküllase rõdu tööpaigaks, valisime asutise lahke naisjuhataja abil paar-kolm eidekest keeleobjektideks ning töö algas.

Kõige otstarbekohasem, mugavam ja tagajärjerikkam on murdeuurimise-töö vanadekodus¹. Neis on elanikkudeks peaaegu alati ainult teatava kihelkonna inimesi. Ning kui niisuguseid jõudeinimesi on ühes asutises mitukümmend, tihti 60–70 ja enamgi, siis on alati võimalik leida nende hulgast 3–4 head keeleobjekti kihelkonna erinurkadest. Tähtis on just see, et keeleobjekte oleks enam kui üks. Tihti erineb murre teatava kihelkonna eriosades ning siis saab selkombel teateid korrapealt kihelkonna kõigi osade kohta. Samuti on mitmelt keeleobjektilt korraga küsitledes saadud teated kindlad ja usaldusväärsed. Ning kui juhtuvad need eided-taadid olema siis jutukad ja sõnakad, siis on tegemist, et jõuda üles märkida kõik murdelised ütelused ja laused, mis iseloomustavad teatud murret ja aitavad kaasa mõnesuguse nähtuse uurimisel (näit. lausefoneetilises jne. suhtes). Samuti aitavad ja parandavad keeleobjektid, kui neid on mitu, üksteist küsimuste lahendamisel.

Meie ülesandeks oli, nagu tähendatud, teatavate murdepiiride kindlaksmääramine. Seks otstarbeks oli meil kaasa võetud umbes 250 teatava süstemi järgi korraldatud ja nummerdatud n. n. murdekaarti². Iga kaardile on koondatud teatava hääliku või häälikühendi kõik võimalikud ja olemasolevad variandid, ning näited nende kohta. (Kui on mõne hääliku esindus kirju ja komplitseeritud, siis nõuab see muidugi mitut kaart). Näit. märgitakse kaardi nurgale kõik 1. ja 2. silbi vahelise *-ts-* ühendi kujud, näit. *metsä* : *metsän*, *mettä* : *metän*, *mettä* : *mettän*, *meddä* : *medän*, *mehitä* : *metän* jne. Iga üksikut varianti vastab teatud värv. Kui nüüd mingis kihelkonnas on määratud kindlaks selle häälikühendi esindus, siis värvitakse vastaval kaardil see kihelkond vastavavärvilise pliiatsiga. Iga kihelkond tuleb selkombel ühel kaardil enamasti ühevärviline. Kui aga

¹ Meil Eestis pole see küll tihti kuigi mugav ega meeltülendav.

² Kaarte oli kolmes suuruses: umb. 35×25 , 20×15 ja 18×13 cm, trükitud halli, läbipaistva värviga (must värv on märkuste tegemisel ja piiride tõmbamisel segav) ning neil oli märgitud ainult kihelkondade piirid. Suurtel kaartidel oli trükitud ka kihelkondade nimed.

murdepiir jagab selle kaheks, vahest isegi kolmeks osaks, siis tuleb muidugi iga osa erivärviline.

Kui selkombel on täidetud kõik kaardid kogu maa jaoks, siis saab hõlpsasti selge ja ülevaatliku pildi kõigi murrete piiridest (ühel kaardil muidugi ainult ühe hääliku või häälikühendi suhtes). Iga kaart kannab numbrit, mille järgi leitakse vastavad leheküljed häälikuloo-kaustikus (kaustikusse märgitakse kõik muu küsitlemisel saadud materjal teatava nähtuse kohta, nii et kaardile tuleb ainult värv). Vähema suurusega kaarte võib tarvitada mitmesuguste leksikaalsete ja süntaktiliste vahekordade märkimiseks.

Peale kaartide täitmise ning häälikulooliste andmete kogumise kavatsesime koguda ka keelenäiteid parlograafi abil igast kihelkonnast ning kohanimedid, viimaseid küll mitte süstemaatselt.

Mäntsäläs täitsime kaardid, võtsime paar lühikest keelenäidet parlograafi rullile, neid kohe kohal transkribeerides, ning sõitsime peale kolmetunnist peatust edasi Pukkila kiriku poole. Maastik muutus juba mitmekesisemaks ning sõidame kogu aja enamasti metsateed. Tolm puudub täiesti, mis eelmisel päeval teiste autode vastu tulles kippus tumesama meeleolu ja läikivat autokeret. Selle eest on aga tee tihti kurjasti mägine ja ülikõverate käänudega. Peatusime kirikumõisas. Et murre seal (nagu Mäntsläski) ei pakkunud midagi eriliselt huvitavat, siis töötasime sealgi umb. kolm tundi. Keeleobjektiks oli kohalik kirikumees (vanadekodu puudus — polevat tarvidust selle järgi!). Hilja õhtul jõudsim Orimattila alevisse.

Järgmisel hommikupoolel töötasime kohalikus vanadekodus — nägusas kahekordses kivimajas. Vanakestel enamasti igaühel omaette toad, elanikud ise puhtalt riietatud ja oma olukorraga nähtavasti väga rahul. Kui alustame tööd, kogub eidekesi laua ümber varsti enam kui tarvis ongi — on ju võõraste tulek üldse ja eriti murdeuurimistöö neile suureks uudiseks ja vahelduseks. Vaatlen endamisi naiste ilmet, kui seletame neile lühidalt enda tööd ja ülesandeid. Väliselt jäävad eidekesed sama rahulikuks ja näoilme ei ilmuta midagi sellest, mis nad arvavad meist või meie tööst. Töö juures on nad aga asjalikud ja peavad asja nähtavasti tähtsaks, sest vastused tulevad kaalutledes, mitte huupi, ning on enamasti kindlad ja õiged.

Enne edasisõitu peatusime veelkord alevis. Olime oma esimesel reisupäeval saanud tunda raskeid kannatusi pere-naiste lahkuse tõttu, kes pakkusid kohvi igalpool, kus vä-

hegi peatusime. Pikapeale tekitab aga niisugune seisukord üpris imala tunde südame alla, kui ei saa vahelduseks midagi tõsisemat. Nägime salomonlikult ette samasugust kohvitamist ka edaspidi ning lasksime sellepärast füüsilise heaolemise mõttes sissepakkida kuski poes kõige suurema rõnga tulisoolast vorsti, vastava kvantumi näkileiba ja muud kraami ning siis alles võisime rahuldatud meelega edasi sõita.

Sõitsime peatamata Lahti linnast läbi Nastola ja Iitti poole. Et vahepeal meie topograafilised teadmised veidi segamini olid läinud, selletõttu leidsime endid tükk maad vanadekodust mööda sõitnud olevat. Peatusime siis kuski külas ning hakkasime otsima kohast keeleobjekti. See on juba aegaviitav asi, kuna olime pealegi jõudnud juba hämelaste hulka. Juhatuste ja pärimiste abil leidsime siiski vana talumehe, kelle abil tegime ülestähendusi murdest. Teateid tuli aga võtta mõnesuguse kahtlusega, sest keeleobjekt näis olevat ebakindel vastuste andmisel. Tihti saime sõna murdelise kuju asemel puhtkirjakeelse vormi, teinekord aga väära kuju. Ning kui vana hakkas lõpuks huvi tundma minu kui eestlase suhtes, siis pidi jätkuma kannatust, et saada kõik tarvilik materjal kokku. Kuna keel võrdlemisi vähe erines naaberkihelkondade omast, siis jäidki saadud teated aja ja objekti puudusel kontrollimata.

Edasi sõidame tasast, võrdlemisi sirget metsateed, kus vahest ei näe kümnete kilomeetrite kaupa ühtki elamut. Masinal on peaaegu maksimaalne kiirus, ning oleme sunnitud tegema paaril korral peatusi, sest oleme jõudnud paarile autole kannule. Ning sõit eelsõitva auto üleskeerutatud tolmupilves pole mingi meelepärane lõbu. Õhtuks jõudsimme Jitti, kus jääme ka öömajale — kohalikus postijaamas.

Järgneb.

H. Pürkop.

Märkuseks

li. *amàD* 'kõik' (n. pl.) puhul.

Sellele õige igapäevasele sõnale pole silmapuutuvalt esitatud vasteid, sellepärast võiksid huvi pakkuda järgnevad võimalikud tema sugulased sügukeelil. Siia kuulub ilmselt e. *amatsi* 'suisa, lausa' (Häädemeeste, Ak. Emak. S-i täiendussõnastiku järgi), milline prolatiivne sõnakuju võib tagasi minna 'kõik' tähendavale *ama*-tüvele (täendusarengu kohta vrd. v. *совсем* 'täiesti, lausa' — *весь* 'kõik'). Samast tüvest

edasituletumise teel saaduks võiks pidada ka Edela-Soomes Mynämäe murdes (E. A. Saarimaa järgi, Vir. 1909, lk. 61) esinevat adverbi *aminalt*: *vett oikke aminalt* (= runsaasti) 'vett päris rohkesti', mille ühendamisele raskusi ei tee tähendusvarjundi nihkumine 'kõik' > 'palju'.

Nii eestis kui ka soomes näikse selle sõna jäänused olevat nii haruldased, et ei Wiedemanni ega Lönnerotigi sõnaraamatud ei maini neid.

J. Mg.

Valik murdetekstisid.

9. Muhu.

Kuuldelsed tekstid umb. 60 aastase vanamehe jutustuse järgi, Iga-külast (a. 1920)¹. Pealtnäiline järjekindlusetus transkriptsioonis oleneb tõelisest hääldamisest, lausefoneetilistest tingimustest.

a. *ännamēs* 'pisuhänd'.

va-naste | niguj vi-li olli | lõ-egattud || nī-ollid | ä-ñ-named | la-šsis || (viljapeksu ajal nähtud neid iga õhtu peale päikese loojaminekut) *nū-īd üks | na-ine ja | po-ēg läksid | mō-isa ja | ä-ñnames | tu-īn ja | sī-s | na-isterahvas | la-sņ | ä-ñname | ma-hà || üteln || võttā nī-palju kuj | ju-mal | sō-le | a-ñnab || ja vi-li oln | ä-ñname kāsť | ma-hà | ku-k-kun ja | sī-s | po-ēg uq | e-male | üteln || lä-hme tõme | ko-tto | ko-ttid ja | lä-hme tõme | ä- | ni-sū || ja lä-īn tuon | ko-ttid || se-lle ā siēs | ä-ñnames | pō-lettas | ä- | ni-sū || o-li | pa-ljas | pō-lēn | tu-ħk | mo-ās*

b. *koDukōjja*.

üks va-nā | so-lDat oln | pa-ēgūla mōišas | mā-riama | li-kki || si-āl | su-ō | ra-ba | i-āre | pi-ql uq üks | vā-hikke | ko-ħť | ja si-ql siē | pe-remes olli | a-lisen et | ko-Dukōjja | kō-īja | i-gā | ü-ōse | si-qlť | mü-ōdas || ri-kkuda | te-mā | u-nē | ra-hū || sī-s juhtun üks | mu-hū | ka-lames || mu-hū | mi-ēs | üteln et || se-ļlega soqB | va-rsti | va-ļmis || ka-lames | jān | ü-ōseks | sō-ñna || ü-ōse | ko-Dukōjja | tu-īn | u-ntti-dega || u-ndid | jā-rēl || ko-Dukōjja | ju-ōsn | ü-leš | pū-ōlsa |

¹ Vrd. Eesti Kirj. 1921, lk. 115—16.

de | i:est || ka.lames | lä.in || ka.lla ahelad oIN | kã. ||
 ne:ïD | ra:pputtan | ko.rã || nõhna ko.Dukõija | pi.stn | ra-
 base || u:nDiD | iã.rël | ia u:nDiD | mu.rn | ã. tese | ia sü:õn
 tese | pe.rse || ia o:IN | ko.Dukõijast | la.hiti

Üles tähendanud A. S - te.

10. Kihnu.

Fonograafiline tekst (AES arh., rull nr. 167). Jutustanud Liis Alas (Kuraga Liis), 76 a., 8. X. 1926. Järjekindlusetused transkriptsioonis on tingitud vastavast hääldamisest.

Kuraga Liis merehädas.

oli pühäbä u.mikku || lä.ksime | sūrð si:lla iūrð || pa:nimõ |
 si:ält.tomalõ | pu.ẽ kroami si:ssõ || sis lä.ksimõ || ko:ksit-
 tama¹ juri | la:eva puõlõ || iu:ri aiõtas | purjut pi:õle | pa:nna ||
 sis pa:nimõ | puriõ pi:õle || sis a.kkasimõ | ki:hnu.gohe |
 tu:lõma || läksime sõni.gu ta:mmi vahelõ || palu pãrt ütles
 mi:õlõ | võõttamõ pu:rõu || pãrda sist vä:llä | pa:hlä || miã
 ü:tlesti | võõttamõ ia:h || temä ü:tleb | võõttamõ jah vä:llä ||
 mujdu le:õttab | meõtte krõami | kõ:õk.kã || ku to:rmas²
 lähäb || sis a.kkasimõ tu:lõma || sis tulimõ sõ:nikkui || iu:bã ||
 ke:lboist³ kaõDü | li:õ.bolõ⁴ | tükki mu:õd || sis tuli si:õkkõ |
 sü:r | ka:õgõ | tülõ ki:õruõtsõ || tõ:stis | meõtte poãdi pü:stü ||
 viiskas üle pi:õ || mi:õ oli | po:õdi kõrvas | püstü võ:s ||
 pãrt iõ:stus | po:õdi pi:õle || pã:rõ ütles | mi:õlõ || katsu po:õdi.
 bõle ronida || miã oli ka:õgõl || ei u:lõttas⁵ | pãrt mi:nõ ak-
 kama || ega miã pãrttü | a.kkama || miã a.kkasi kãttega
 sõ:õdma || sis mi:õ sai | po:õdi külge | kã:õd || pa:ni | laõnõ
 tõ:stis || sai pa:rda.alusõ | ko:rã tahã || tõstis iã:lle laõnõ ||
 sai nu:õlõ tahã || si:s miã tu:nõdsi. | iuba pã:rõ | oli se:lõgas
 ki:nõdi || iõ:ssimõ⁶ tük.kõega || ka:heõgest | po:õdi.bãl ||
 vana tu:madu⁷ lis oli | al põ:hias ka:dunud || tiã ke:dãgi |
 kus ta o:nõ || ku mē tu:lõma a.kkasimõ | s:s | la:õgõs
 pãtti piõkã ma:hã || võ:ttis omalõ | pa:liõtu üle pi:õ || olimõ
 u:lõ aõga | po:õdi.bãl || miã ü:tlesti pãrdüle || kaks seõk-

¹ Kohanimi. ² = tormiks, tormiseks. ³ = kellaga varustatud poist.
⁴ = Liu (küla) poole (Tõstam. rannal). ⁵ = ei ulatanud. ⁶ = istu-
 sime. ⁷ Kohanimi.

kest pi'lve tõõsvd | kas neD meitte su:rmà | pi'lved olgà ||
 pä:rt ütles | ei ti:ä || ei tu:lõski¹ | lüsu mi:ële || st:s | nat-
 tuksõ a:jä pärüst | miq kü:süsi || pä:rt | kus lü:s läks || pä:rt
 ütles || ei ti:ä | iu:Da põ:hja va:ibus || miq uq:ttasi üles ||
 miq nä:gi || pi:stis põ:adi pa:rDa:alt | pi:ä pi:äle || mustà
 pi:ä || pä:rt akkas | tē:se õla_bäle | miq tē:se õla_bäle ||
 vädäsime vanà põ:adi_bäle || sis olimõ tü:k aega | jä:lle
 poqDi_bäl || st:s | miq uq:ttasi || so:rgo²_Gohe || st:s miq nä:gi |
 so:rgo_bolt || ühè su:etsu || miq kü:süsi | pä:rt | mis su:its
 sē o:nD || pä:rt ütles se:dävisi | ei ti:ä | sē višt sē su:its |
 mis ta:linas kä:ib | pa:ssašseri su:its || si:ē | sē pä:stlāB
 mejt:tā | ku tü:l | i:lm siyukkõ i:ä sesāB || si:s | miq u:q-
 tasi | li:ñna_Bole || mi:ä nä:gi | tē:ñnast tuli ü:kš || ühèD
 ma:stid vällä || miq ütlesi | pä:rt | uq:ta li:ñna_bolt | tu-
 lād ka ü:hèD | ma:stid || jä:lle || pä:rt ütles | ei | põ:lõ |
 ke:dāgi || mi:ä ütlesi | i:a:h oñD | uq:ta et:tõ:nD iu || st:s |
 kabli ma:ttõ:r tuli || sē läks me:ittest | ulga mu:qD ka:udü ||
 ei || ei tiq:nd enām ke:dāgi || te:mä läks | ulga mu:qD || sis
 si:ält põ:ris | ta:hā_Gohe || sis a:kkas aru s'āma | sis le:idis
 me:itte || sis a:kkas me:itti pi:ästmä || sis a:nDis mi:ilõ |
 pa:ēla kādē || miq oli u:lgā aega | pa:ēlaga lohā tagā ||
 sō:ni ku: | temä mi:nD | siñna la:ēva_jurõ vädās || sis mi:ä
 vōq:tti | la:ēva_bäle || sis ne:mād akkasid | u:ñiõst pi:ästma ||
 tahtsid jä:lle | pa:ēla andā || miq ütlesi || ei vō:i pa:ēla
 andā || vanà i:nime uppūB ā || vō:i mitte | pa:ēla otsas
 o:lla || st:s la:škõ | otse põ:adi_jurõ || te:mä ütleb | ei vō:i
 laška || põ:rgatē pi:ält mahā | mi:ä ütlesi | ei põ:rkka ||
 sis la:sti | otsõ põ:adi_jurõ || sis se:õtti | vanalõ pa:ēl üm-
 ber || kahè mehegā ta:ssid | põ:adi | pi:ält || iā st:s | ē | pä:rt
 a:ittas alt || st:s nagü nä:gi ku: || iu:bā | vanà lü:s | pi:l-
 pakku³ iurõs || st:s | miq lä:ksi | alla ru:hvi⁴ | tegi tu:lõ
 ü:lēs || lä:ksi | vädäsi vanà su:õja || st:s o:limõ | siäl
 su:õjas || so:endasimõ tu:lõ iāres || ei tu:ñnõs siäl kü:lmä |
 egā ei tu:ñnõs siäl iõ:rnu⁵ | egā mi:tte kevāgi || egā su:rma

¹ = ei tulnudki. ² Sorgu ehk Sorgusaar (Sorkholm), väike saar Kihnu lähedal. ³ Ankrud v. m. asja kõie, ahela kerimise riist (Spillspaken). ⁴ Laevaruum (vähemal laeval). ⁵ = hirmu.

*ĩđrmu | egà mi'tte kedàgi | et sa siãl vè's olõD || sis vtiDi pãr-
 nũs | si'nna | te:hi' ãre | sis si'ãlt || vti:Di meĩje | tímri suõja
 a'hju ãre | masina ka'mbri | siãlt a'nñti meĩttel | suõja
 kohvi | ja kõĩkki | sis olimõ pi'ãsteĩtũD*

Üles tähendanud Arn. Kask.

11. Kursi.

Kuuldelised tekstid Laeva v., Väänikvere külast, Aadu Sakarialt, 85 a., VI 26.

a. Kodukäija.

*sé oli õhta kellà ühešsa ál. minà tulìn liñnast kodò,
 nãèn sis tulèb mulle vašta obune, mès istũb sãni pãl. vãt-
 tan. vãttan. ja nũD vtiãtti tulèb ligemale, midà ligemale
 tuli, sedà vähemast iãi. ašì iãB ikke veĩksemast. nãgũ
 eĩnà sãD oli piķ rodũ tĩbal, agà eĩnà sãD ka eiõole. ja
 nũĩD sãB minũ kohta — kuĩ kodukãija tulèb vašta, lasè
 pahemalt põlt mõda — sãB minũ kohta, vãttab õtsa. kaks
 kikkis kõrva oli. piã oli nãgũ rebase piã. mina ei sã arũ,
 mis lãm ta õn, piķ rodũ nãgũ keĩs tagà kohises. minà
 õDàn tũk aõga, kuĩ lãks müda tĩD. vãttan, kohè ta lähèb.
 tasakkešti lãks. saĩ naĩtikke mât kaũgele, kadũs. mušt
 iugà iãi iãrele. mina i tiãdnũt kartta. lähèn kodò, akkan
 kõnelema, nĩsukkene ašì oli tĩ pãl. vanamũtter õtles, sé
 oli iõgara vanà, mût ta iõolnud, lãks vãttama, mis poĩat
 tẽvãD.*

b. Hundid.

*uñDì ulumist saĩ tihti kũlda. tulìn pũkũrmaga, uñDìD
 ulusid. teĩnè mĩs oli ühès. lähmè edesi, kuĩ senna kohta
 saĩmè, koš uñdamene oli, kũl obune karttis. sãl oli nende
 taĩlerma. lumi oli niõgũ sõkkuĩtud. tuli üks uñt. teĩne,
 mis õtleb: „üks tulèb is, se on tĩkaõija, sãmè suñmã
 sekka“. tulep tẽnè, tulèb obuse ninà alla, istũb mahà. ma
 viškan keĩvega, teĩnè mĩs õtleb: „ãrà viška, viškad eñdale,
 uñdile ei lähè terarist, tule pũkũrma õtsa.“ visašsin aluga,
 lãks üle uñDì. õppas tẽnè iãrele, nãris sedà.*

¹ Laevasild, sadamasild (< Steg).

Siga surnu asemel kirstus.

sandičkēni palleš ūmaija. pernani ūlli, mul ei jole rūmi. lubakke miñnu rihetarre kiõve^p päle tttä', ūlli õks sañt. sñljom peremis laõsil, ūlles pernani. sišku sandičkēni ei-däs magale, tuõli kaõs saksa sisse, tõmmanu pitskiõge aõm-mastę päl tule üles ja naõkanu tühve. sañt kaõs, misna tēva³ nū. kaõs saksa tõmmanu surnul nahā mahā pāld, niõgunu ar³ ja tōni tūkkünü sisse. tōni sakõsom võttunu veridse lihā olapõale ja lävest vāllā. sis saõ õmmugult vaõge, perenani tullu³ iñda taręst ja siliõtes, makka, makka peremihečkēni. miõssa kuõjaviõimu siliõset, perimęst õmp. rej ole³.

sañt selet³ ar³ lukku. pernani ūlli päle, mis nüõttettä', sañt ūlõtelnu, paõkke puõr kjmā, laske siñna³ kirstu sisse, sisti näõ, mista teõl. kirst paõtti peõgi^p päle ja kõõdeõtti kõõvaste kiõne³. sis valaõtti puõr päle³, sistiā linnās ūles taiõva^p põle tsiõudi kaksas kõõõõn kirstuge.

pernani ūlles, miõ nüõttettä'. solase³ ūlli, tsiga vaõjā

tod. Kuuldeline murdetekst on siis väärtuslik ja võib olla täpne (niipalju kui see meil kõrva abil võimalik), kui me keelejuhti jutustamise ajal ei sega, ei peata. Kuid on selge, et sellasel teel ei suudeta esmakordsel jutustamisel kõike kuuldut täpsamalt üles märkida, liiati veel siis, kui murre võõras ja märkjäl puuduvad kogemused. Nii tekivad tühjad kohad tekstis, jäävad puudu isegi terved laused. On loomulik, et tuleb lasta jutustada teistkorda. Nüüd juhitage tähelepanu tühjadele kohtadele ja püütagu neid niipalju kui võimalik kinnistada ja meeles pidada. Nii võib lasta jutustada kaks, kolm korda, kuni tekst on üldiselt koostatud. Jutu kordamisel on suurim puudus see, et objekt püüab jutustada lühidalt ja kokkuvõtlikult. Kuid sellestki võime üle saada lausete korraldamisel ja sidumisel, nii et jutulõng ei tundu katkeline. Muidugi peetagu silmas, et liig subjektiivselt ei talitataks. Esmakordsete jutustamiste aegu ei saada muidugi niipalju tähelepanu juhtida murdevormide hääldamisele kui lauseehitusele. Sellest saadakse kergesti üle, kui hiljem küsitleda üksikuid sõnu, koondades tähelepanu nende hääldamisele. Nii märgitud tekst võib oma otstarvet täita ja väärida hinnangut. — Ülalesitatud, vähestel kogemustel püstitatud meetod, sobib enam jutustavasisulise — nagu ülalolev — teksti kohta, kuna kirjelduste juures tuleb siiski objekti juhtida teatavate asjaolude selgitamisele. Ei tohi ka unustada, et objekti kõnekiirus võib meid viia erisugustesse tingimustesse.

tappa ja panda asemele. kirštu asemele pahtti ja mintti maſma. lastas aida suſnu, naksi kellä lümä. kel'ei lü', kaſias miš suſnul viſka. vällä om vöſt — vöſh, sſ om^p pakkañ, ... ütles õppetaja, vtgē mōſsa, sſ om^p pakkañ ... kel'ei lü' ... solase^v võtti suſnu ola^v päle ja veſ mōſsa. tōsēl päiväl ütles pernani solasile, miñkke mōſsa, tōgē tsiga kodu. solase^v lätsi mōſsa, ei jole ämp. pernani ütli, ei jole medägi ämp, rahu kõk.

solase^v olle^v tsiq võttunu põleš ja ärveinu.

Üles tähendanud Herm. Sirk.

Raamatute ülevaade.

K. Leetberg. Eesti lauseõpetus keskkoolidele. Rakvere 1925. 89 lk. Hind 100 m.

Raamatu sisu langeb kahte ossa: 1. Lauseliikmed, 2. üksikute sõnaliikide tarvitamine lauses. Puuduvad paar osa, mida oleme harjunud nägema ühes lauseõpetusega, nimelt: sõnade tuletamise ja kirjajahemärkide õpetus. Sõnaliikide tarvitamise osas puudub partiklite tarvitamine lauses.

K. Leetbergi varem ilmunud „Eesti keele grammatika“ kutsus esile proteste oma terminoloogiaga, mis oli raamatule halvaks soovituseks, sest vaevalt tahaks keegi emakeele õpetajaist sellised nimetused tarvitusele võtta, kui kaalid, nandid, sisseminemise-, väljatulemise- jne. korrad.

Käesolev lauseõpetus on oma terminoloogias tagasihoidlikum. Küll on ka siin tarvitusel sõnaõpetusest tuntud terminid, kuid lauseliikmete nimed esinevad ladina keeles: subjekt, predikaat, atribuut jne. Mõõda minnes on esitatud ka nende eestikeelsed nimed, näit. § 1. „Aluseks võetud asi nimetatakse subjekt, Eesti keeles ka: alus; seda mis subjektilist öeldakse, nimetatakse predikaat, Eesti keeles ka: öeldis.“

K. Leetberg ei tarvita termineid ega definitsioone, nagu nad on tuttavaks saanud teistest grammatikatest, ta püüab olla võimalikult algupärane, kuid see sageli ei õnnestu. Näiteks lauseõpetuse, lause, subjekti ja predikaadi definitsioonid § 1.: „Lauseõpetus on õpetus sõnade ühendamisest ütlemisteks ehk lauseteks. Lause sünnib seeläbi, et miski asjast midagi öeldakse: mis ta on ehk mis ta teeb. — Lauses on kaks tarvilikku osa: 1. see aluseks võetud asi ehk olevus, millest midagi öeldakse, ja 2. see uudis, mis

sest aluseks võetud asjast öeldakse“. „Ütlemine“ kui teonimi ei tundu siin hea, sest valmis lause on ütlemise tulemus, mitte ütlemine ise. Lauset ei ole defineeritudki, seletatakse ainult, kuidas ta „sünnib“. Et predikaat alati „uudist“ ütleb, ei taba selle olemust. — § 11., kus vaja oleks mingisugust terminit kongruentsi nimetamiseks, piirduvad L. kirjeldamisega: „täissubjekti predikaat käib arvus ja tegijas subjekti järel“. Selline „järelkäimine“ esineb raamatus alati kongruentsi tähistamiseks. — Üte on L-l „nimega nimetamine“ (§ 111.). — Terminid, nagu § 8. objektilise predikaadi subjekt, § 9. eitatud olemasolemise ja eitatud omaksolemise subjekt, § 137. olijad ja ütledjad korrad, § 160. ma-infinitiivi sisseminemine, väljatulemine jne. — tunduvad raskepärased, võõrad ja veidrad.

Ka sisuliselt ei saa nii mõnegi K. Leetbergi seletusega ja väitega nõus olla.

L. ei hooli oma eelkäijate (Pöld, Kettunen) poolt tarvitusele võetud predikaaditäite kategooriast, vaid kordab vana käsitust, mille järgi *on-sõna* täiendus on päris predikaat, *on* ise aga koopula (§ 3.).

Osa- ja täissubjekti puhul (§ 10.) seletab L.: „kui öeldakse: *Pudelis on viin*, siis on pudel täis, kui aga — *Pudelis on viina*, siis pudel on pooleli.“ Esimesest lausest aga järgneb pigemini, et pudelis muud ei ole kui viin, täis- või pooleliolemine ei tule siin üldse küsimusse.

Pea- ja kõrvallause eritluses (§ 96.) tarvitab L. jälle uuduse mõistet, nimelt: „abilause paneb oma mõtte tuntuks“, pealause aga ütleb oma mõtte kui uudise. Ometi ei tundu see asjaolu sugugi nii selge kui seda arvab L. Näiteks lauses: *Mina annan sulle õuna, sest et sa hea poiss oled*, olevat teise lause mõte „tuntuks pandud“, kuna lauses: *Mina annan sulle õuna, sest sina oled hea poiss*, ütlevat mõlemad laused uudist. Täitsa skolastiline seletus.

u-refleksiivide puhul (§ 140.) püüab L. isesugust joont esile tõsta, nimelt et nendes tähistatud tegevus sündivat „ilma kellegi tahtmata“. Ei olevat õige öelda: *Jaan pöördus palvega Juhani poole*, vaid — *Jaan pööris*... Milleks on vaja sellist vahetegemist ja u-refleksiivide sisu kitsendamist? *Pöörma kedagi* või *midagi* ja *pöörduma ise* on juba iseenesest küllalt selge ja tarvilik vahe.

Lause: *Tõi lapse ristida* (§ 164, 2) on L-le arusaadav ainult passiivselt: *et teda ristitaks*. *Kütsin sauna vihhelda* — ainult aktiivselt: *et me vihtlesime*. Ometi võib esimest lauset ka aktiivselt tõlgitseda, kui seda ütleks köster, nimelt: *et ma ta ristiks*.

Julgeks võtteks raamatus on saksapärase artikli (§ 68, 69) ja tuleviku (§ 143, 146) sanktsioneerimine, — nad olla „keelde vastu võetud“. Raamatus võime leida näiteid nagu: *Nemad on mõlemad ühed koerad. Andke mulle ühed head hamba tilgad* (§ 68.). *Mina saan homme linnas olema. Selle eest juba mina saan hoolt kandma. Seda saab veel nähtama* (§ 143.) jne.

K. Leetbergil on kaks tuleviku kuju (§ 146): 1. futuur — tulevikus kestev: *saan laulma* ja 2. futuur — tulevikus lõpule viidud: *saan laulnud olema*. L. ütleb küll (§ 152): „Teist futuuri keel tarvitab harva; tarvitab selle asemel harilikult perfekt“. Esimene futuur on aga L-le tarvilik, „kus oleviku kuju mineviku (peaks küll olema — tuleviku! J. V.) tähendust mitte selgesti küll kätte ei anna“ (§ 143.). Sellist futuuri harrastab L. ise üsna sageli, näit.: „... sest kui *seletamatu*, siis ei saa iial seletatud olema“ (§ 132.). „Tegevus sünnib rääkimise ajal, või saab sündima pärast rääkimist“ (§ 16, 1.).

Raamatus esineb sageli näiteid, milliseid võib küll rahvasuus kuulda, kuid mis ei ole meie paremale keelepruugile omased ja mida ei peaks esitatama õpperaamatus, näit.: „Teeme üks suits“. „Saab ostetama uus hobune“ (§ 28.). „Kas saab veel osta uus hobune?“ „Tabab hobune osta“ (§ 29.). „Mitte üks raas ei anna sulle“ (§ 133.). „Jätsin seda tegemata“ (§ 40.). „Aitas tööd (siin ainsuse part. J. V.) ära teha“ (§ 41.). „Tulin härra palvele midagi“ (§ 42.). „Mis asja sa otsid siia?“ (§ 44.). „Kus sa sellega lähed?“ (§ 47.). „Maksin hobusest suuremast kui endisest 30000 marka“ (§ 61.). „Endast käest, sügisel ajal“ (§ 67.) jne.

K. Leetberg ei hooli sõnadest ega sõnakujudest, mis kirjakeel viimsel ajal üldiselt tarvitusele on võtnud, vaid kirjutab nagu paarkümmend aastat tagasi. Nii leiame näiteks: *tähendus* pro märkus (siiski kord ka § 45. *ajalooline märkus*), *näituseks* pro näiteks, *tingimine* pro tingimus, *keele tundmus* pro keeletunne (§ 28.), *kaudne küsimine* pro k. küsimus, *subjekti sõna* pro subjektsõna (§ 23, 5.), *ootamist vastu* pro ootust vastu (§ 109.) jne.

Keeleuudendusele on L. vaenulik ja tarvitab igat juhust, et sellele hoope anda. Ta ei tunnusta osasubjekti tarvitamist (*Minu sõjamälestusi, Jutte loomadest*), sest sellest ei olevat keelele mingisugust kasu.

Kujud nagu: *toetun, seisatun, peatun, ulatun* jne. on temale „rumalad sõnad, mida ei pea mitte järele rääkima“ (§ 140.). Need sõnad olevat ilma *-uma*-lõputagi arusaada-

vad: on nad objektiga, siis on nad sihilised, ilma aga — sihitumad (§ 26.).

Lühemat mitmust lubab L. ainult siis tarvitada, kui ei ole karta segiminekut ainsusega (§ 134.).

i-superlatiivi L. ei salli, sest keel olla selle juba korra „kõrvale heitnud“ (§ 136.).

Eriti pikalt polemiseerib L. keeleuuenduse sõnade järjekorra seaduse vastu ja leiab, et germanismiga kollitamine on „vale jutt“ (lk. 86—89).

K. Leetberg ei hooli ka meieaja üldtunnustatud õigekirja ja keele reeglitest. Tema kirjutab oma reeglite järgi, kuid ka neis ei ole ta küllalt järjekindel.

L. kirjutab ikka suure algtähega: Eesti keel, Saksakeel jne. Liide *-gi* on L-l alati *g*-ga kirjutatud (kuju *ükski* § 65. on vist trükiviga?! J. V.).

i-tüveliste mitmesilbiliste sõnade *-eid*-lõppu L. ei tunnusta, vaid kirjutab: ilmaageid tolgutid (§ 116.), Pritsusid ja Toomaid on mitmesugusid (§ 76.).

-line ja *-lik*-lõpu vahest ei hoolita: lk. 25 loeme *määruslik atribuut*, lk. 34 — *määrusline atribuut*; § 173, 2 on samas lauses: *juhuslist* tegemist ja *juhuslikult*. Ometi ütleb L. oma „Eesti sõnade tuletuses“ lk. 16: *-line-lõpp* tohib tulla ainult „kaali otsa“.

Kuna oma reegli järgi L. tarvitab ikka *-ste*-lõppu, võime leida ka *sti*-lisi: *armsasti* (§ 133.), *kõrgesti* (§ 188, 1.).

Kord kirjutab L. *germanismus* (§ 14.), teinekord *germanism* (§ 116.). — § 53. esineb *murreti* pro *murdeti* ja § 70. *külle* pro *külje*.

Mis aga K. Leetbergi raamatu eriti ebameeldivaks ja vastuvõtmatuks teeb, on selle stiil. Peaaegu võimatu on seda lugeda, et stiilitunne alati ei protesteeriks. Meie teaduslik ja koolikirjandus on välja töötanud juba mingisuguse stiili, millega on harjunud nii õpetajad kui õpilased. Nüüd aga tuleb L. oma stiiliga, mis kord tume ja arusaamatu, teinekord lihtne ja populaarne, kohmakas ja paiguti isegi eba-eestipärane. Kooli õpperaamatult nõuame, et ta oleks kirjutatud kõige eeskujulikumas stiilis, L. raamatus ei ole aga keele ega stiili viimistlemisele pandud mingisugust rõhku. Toimetuse lohakust tõendab ka trükivigade suur arv.

Stiili puudulikkuse näiteks olgu järgmised väljavõtted: § 17. „Kui subjekti sõnades tegijate vahet on, siis on esimesel tegijal eestkäsi teise ja kolmanda ees ja teisel eestkäsi kolmanda ees“. § 26. „Tegusõna täiendused on kahesugused: 1. täiendused selle poolest, mis asja kallal tegusõna tegevus sünnib ja 2. muud täiendused, mis mää-

ravad, mis ajal tegevus sünnib¹, kus kohal tegevus sünnib, kuda moodi tegevus sünnib, mispärast tegevus sünnib jne. Esimest liiki määrusi (peaks olema täiendus! J. V.) nimetatakse objektid, Eesti keeles ka: sihitused, teisi nimetatakse adverbiaalid, Eesti keeles ka: määrused.“ — § 28. „Aga teatavatel kordadel on ka ühearvu täisobjekt nominatiivi kujuline, nimelt järgmistel kordadel: — § 29. ... „kui lause predikaat persoonatu on, s. o. kui lause ilma subjektita on.“ — § 35. „Mitte ainult tõsise oleviku, vaid ka relatiivse oleviku objekt...“ — § 36. „...tegusõnad, mis hinge tundmist ja meele avaldust tähendavad...“ — § 47. „Määruste äraütlemiseks tarvitatakse.“ — § 49. „Nominatiiv on võimalik ainult palja nimesõna juures...“ — § 58. „...ühised valmid sõnad kirjutatakse ikka ühte...“ — § 66. „Nende-korra kohta on ütelda, et siin kongruentsiks kõvat-lised korrad enim vastuvõetavad on kui pehmed-lised.“ — § 88, 1. „Nõnda tarvitatakse iseäranis inimete ameti ja seisuse nimed ja austuse ja tiitli nimed ja nimelt on austuse ja tiitli nimed ikka muutmata, ameti ja seisuse nimed muudetavad...“ — § 109, 4. „Adverbiaal-seks kivinenud mõju ehk tegevuse alused isekohad seisavad ühearvus, ka siis kui ütlemine terve üksikute-kogu kohta käib.“ — § 114. „Paigamääramine on kolmesugune: püsimine paiga peal, liikumine paiga peale ja liikumine paiga pealt ära.“ — § 118. „Kui partitiivi osasõna isesõnaga nimetatud on, siis on see isesõna.“ — § 125, 3. „toimetuse peal väljasolemist...“ — § 129, 1. „*Otsimine* ja *leidmine* käivad subjektile suunatult...“ — § 160, 2. -ma-infinitiivi nõuavad vastupooled väljatulemisega“. — § 176. „Seega siis see, mis partiipsiaal-rakenduses subjekt tundub, on algupäraselt valitseva predikaadi objekt ja rakenduse predikaadi osa on algupäraselt objekti tagantjäreline atribuut, temaga ikka korralikult kongruentsis.“ — § 59. „Teatavad omadussõnad võtavad täienduse ma-infinitiivis ehk da-infinitiivis ja on da-infinitiiv passiivse, ma-infinitiiv aktiivse tähendusega.“ — Miks siin *on*-sõna nii erisugusesse kohta on asetatud, on võimatu aru saada.

Edasi võib L. stiilis nähtusi tähele panna, mida võiks nimetada „iseäratsemisteks“, näit.: § 30. „Arvusõnad ja asesõnad *mina*, *sina*, *meie*, *teie* ja *enese* on objektis iseäralikud.“ — Lauseid, nagu: *Isa tuli koju kell viis*.

¹ Harvendused järgnevates näidetes minu. J. V.

Jaan elab Lai uulits, maja 12, korter 5, nimetab L. kunstlikuks aja ja koha määramiseks (§ 50.). — § 67. „Oli aeg mitte kaua tagasi, kus need kes iseäranis head Eesti keelt tahtsid kirjutada — ikka paremat kui keel on! — kõigis neis sõnades kongruentsi tarvitasid... ja arvati, et see ometi on üks suurtsugune Eesti keel.“ — § 73. Lau-sele: *vaatas kurjalt*, lisab L. sisulise kommentaari: „kes ise kuri on, selle vaatamine on ka kuri.“ — § 133. „Juhtõnaline *„kunni linnani* teeb ütlemise armsasti selgeks“. — § 158. „*Eks*-sõnaga tulevad imelikud küsimised ette, mis seletada tahavad... Kõik need käskimised võib imelikul viisil ka veel teisiti ütelda“. — § 193. „Siin peab nüüd kõige pealt ära ütleva, et see germanismuse jutt vale on“. — § 182. L-le tuleb meelde, kuidas „keegi ükskord“ seletas ajalehes, et „käsud katekismuses on valesti üles pandud... Käskis ei tea kuda teisiti ütelda“.

Raske on K. Leefbergi raamatut soovitada käsiraamatuks meie keskkoolidele, olgugi et selles leidub palju häid reegleid, näiteid elavast rahvakeelest (ilukirjandust kasutab L. harva), huvitavaid seletusi ja tähelepanekuid. Vastuvõtmatu on ta eeskätt oma terminoloogia ja stiili pärast. Meieajal, mil õpetajad ja õpilased on harjunud teistsuguse kirjakeele ja terminoloogiaga, tekitaks õpetamine sellise käsiraamatu abil igal sammul takistusi, õiendusi ja meelepaha. Poleemika ja hulk erandeid ning üksikasju, olgugi nad enamjagu esitatud peenes trükis, oleksid võinud täiesti ära jääda. Nii mõnestki küsimusest oleks selleasemel võidud pikemalt kõneleda, näit. üttest, kiillausest, lausust korduvate liikmetega ja kõrvallausete koondamisest, millest raamatus on mindud vaikides mööda.

Grammatika õpperaamat peab sisaldama valitud miinimumi keele tüübilistest nähtustest ja andma kindla õigekeelsuse ja -kirja normi.

K. Leefbergi stiil, terminoloogia, osalt isegi keelenorm — ei ole vastuvõetavad. Normist, kus *Noor olla on kevadet rinna sees kanda* on „keelevastane“ (§ 164, 3), kus *toetun, seisatun, peatun* jne. on „rumalad sõnad“, kus aga kadakasiline *Ma saan tulema* on „keelde vastu võetud“, — sellisest normist hoidume ettevaatlikult eemale.

J. Väinaste.

Vastutav toimetaja: Albert Saareste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus 11. XI 1926.

Laskam meidt Paluda.

O Reicke wegkiwene igkawene Sumall, se fina ollet | sen
 wessi toussmesse lebbi, sino kindla kochto perast, sen | ufkmattoma
 ufkmata ilman era hufuttanut, ningt sen ufswan | Noe Radhera
 kessia sinu suuren armu perast hoidnutt, ningt sen soledan ⁵
 Pharao, keit tema wegke | kaass sen punassen meren siddes era-
 huputtanut | ning sinu rahwa Israell, kuiwasti seeld lebbi |
 sadtnut, ningt kass sen sinazen pessemene sinu rist: mifest mea
 perast pidbi tulema, neyddnut olett, | ningt lebbi sinu arma Pöya
 meidi Isanda Jesusse | Christusse ristimisä sen Jordan n. keit ¹⁰
 weddet vher | onsar öllewodawar wedder ning nende pattudhe:
 ricfar erapessemisef Pöhizenutt n. sädtnut olet. | Mehe palume
 findt lebbi se sama sinu ilma erra: pajattama armu, ett fina
 tahstitt sen sinazen sino sullase N⁺ ¹⁾ armo kass walatada, ning
 vhen | eighen ussun kass pöhiseda, ett lebbi sen sinazen | onsan ¹⁵
 ölesstousswan wedden teman siddes erahup: puka n. alawaoka
 keit mea tolle Adamist son: dhnött² on; Ett tema sest ufkmatt-
 tuft lughust, erala: hutut saako, n. sen pöha risti kogko laiwa
 siddes, | kuiwasti n. rawu kass hoidutt igka ajall, tuline | sest
 Pöhast waimost, römusä sest lothmesest, sino | nime awustako, ²⁰
 ett tema keicke uflude Snimiste kass, | se igkawene elo saako, kutt
 fina sedda toewottanut | olett; Lebbi Jesum Christum meidi
 Isanda. AmEn.

Mina erawannutan findt, fina rhywe waim, lebbi | sen
 Isä + uing sen Pöyan + n. sen Pöhan waimon + nimell: ett ²⁵
 ett fina erramenett sest sinasest Jesusse Christusse | sula-
 sest N⁺ ³⁾

Ruulkat kass se P. Evangelium

mea meille kirjuttab se

P. Markus 10 cap. ³⁰

Sell ajall toidt nematt net Lapsukeset Jesusse juure,
 ett tema pidbis nemat lykuttama, wait | ne Poostlit keelsit

¹ Lehekülje veerul märkus: +ymmärdäia [Sama märkus esineb ka
 ülal lk. 16, r. 10]. ² Selle sõna kohal, lehekülje veerul, esineb läbikriip-
 sutatud märkus: n. tema is senpäälle tehnut on. ³ Lk. veerul märkus:
 ymmärdäiaft.

nemat era, ke nematt toidt; Rut | Jesuſſ ſe negli, wot tema
 ſe wihaꝝ, ning öttli neille | laſket ne laſufekett minu jure
 tulla, ning erakelkett neitt mitte, ſen peraft ett neye ſaar-
 naſte perald | on ſe taiwa rikkuſſ; Eodeſt mina öttle teille,
 5 Re | ſedda Jumala rikkuſt eb wotta, kutt öꝝ laſufekene | ſe eb
 woi ſinne ſiſſe tulla; Ning tema wottis | nemat oma ſölle,
 n. pani nedt käddeſt nende pääle | önniſtiſ nemat, ning pajattis:

Här lägger Präſten handen opå bar-
 nes anſichte eller bröst, och ſäger:

10 Iſſa meidi ke ſina olet taiwaſ; Pöhitett ſaakutt | ſinu
 nimi, Tulkutt meille ſinu rikkuſ, Sinu tahtmene ſöndikut,
 kui Taiwaſ, ninda kaſſ moa pääll. | Meidi iglapäiffwäne leib,
 anna meill Tenapäiff | Ning anna andeꝝ meidi wölat + ¹⁾ kui
 meidi andeꝝ | annamme meidi wöglaiſille + ²⁾, Eraſaata meitt
 15 kurja hukutuſſe ſiſſe, Eraneſ erapäſta meidt keigeſt | kuraſt;
 Mingꝝ peraft ſinoll on ſe rikkuſ n. ſe | weggi n. ſe awu
 igkaweſt Amen. Der effter

Der effter leedher Präſten barnet
 till dopett och ſäger.

20 Se iſſand hoidkutt ſinu ſiſſe tulemene, n. ſinu ouwe |
 menemene, nuhd̄t ſeſt aiast emniſ igaweſt, Amen.

Nu frägar Präſten, och Fadraner ſwara
 på barnens wegner.

N. Salkat ſina era ſen kurratti? Mina ſalkan. | Ningt
 25 keiſt teman toedt? Mina ſalkan. | N. keiſt teman aſiat
 n. kombet? Mina ſalkan. |

N. Öſſut ſina öhe Jumala ſiſſe, Iſſa keiſti weggiwene
 Taiwa n. ſe mhoa löya? Mina uſſun. | Öſſut ſina ſiſſe
 Jeſum Chriſtum, teman aino | Poik, meidi Iſſanda,
 30 kumb on Inimiſeꝝ ſöndi:nut ning ſen ſuuren ſurman
 kannattanutt? Coſta; Mina uſſun.

Öſſut ſina ſiſſe ſe Pöha Waimo, öꝝ Pöha riſti | Kirck

¹ Lk. veerul märkus: ſuhd̄t.

² Lk. veerul märkus: ſuhtegiall.

nende pöhadhe fogko, pattude ander | andmene, se liha
vles toufsmene, n. se igawene elo? Costa; Mina ussun.
N. Sahat fina ristitut sada? Sumalan nimen kasš.

Ru döper han barnet.

N. Mina ristin sind se Isša⁺ 1), n. se Pöha Waimo ni- 5
mell, amen.

Se keicki weggiwene Sumall, ningt meidi Isšanda | Jesufse
Christufse Isša, te sindt toistkorda on ilmalle tonut |
tonutt, lebbi sen wedhen n. Pöha Waimo, n. on finulle | keit
finu Pattut ander andnut; Se kinnittako | sind oma armo 10
kasš, jell igaweifelle eloll. AmEn. | Se Sumala rawu olkut
finu kasš. Bttleket AmEn.

PRO INTRODUCTIONE.

Laffem meidt paluda.

O Keickiweggiwene igawene Sumall, te andiš se | önnistufse 15
öle nende Inimiste, kui fina tema lo-
nutt olitt, ett tema
piddis hendasš kasšwattama | ning sighittama. Sina te koasš
se önnistufse perast, olet se finaze finu hymmärdäiä wiliasex
tehinnutt: Pöra nytt heldest hendasš tema pole, ninda | kui
fina olet tedda wiliasex tehinnutt sest iho polešt | šjš tee tedda 20
kaasš önsax sest waimust, ett tema | woixi weggi wottada finu
tundmisesš, ning elada | finu Pöha keshde jerjell, Lebbi
J. E. 2.

Så tager Prästen hanna i han-
denne och säger:

25

Se Isšand hoitkutt finu siše tulemene, ning finu | ourve
menemenc, nüydt sest ajast emnis igawest.

A M E N. |

PRO CONIUGIO.

Dicat ex suggestu.

30

N. ningt N. tahtwat hend Sumala sädufse perast | sent abbi
elo siše anda, tahtwat sen perast ör igka | risti miehen palwet,

¹ Lk. veerul märkus: n. se Pöha.

nende edhest, ett nemat se Sumala nimell woivat altada, n. loppetta, n. on mitte wigka senpäll, se paiattaka aiglaisi nytt n. iekett peräst waitt, Sumal andkut neille oma onne. Amen.

Cum ad altare veniunt.

5 N.¹ tahat fina sen sinägen N. wottada hänesell yher abbi naisex, armafta tedda römus ningt kurias. Ja.

Sumat annulum amborum et dicat

O Iſſa keickiweggiwene Sumal, ke miehen ning naisen olet luonutt, ett nemat piddawat saman yö liha ning weri, ning 10 ett nemat piddawat hendanss kaswattama fino önnistusseperast, ning teutman fedda ilma; Syſs anina finon oma Pöha armo neill finon sulaisill ett nemat woizitt finun Pöhan sanade ning kestyde perast ellada oman abbi elo siddes ninda ett se woiz saada finoll issand aury n. tenox, ning neill 15 onnistusse n. sex igawesex elox, Lebbi Jesum Christum meidin Iſſanda, AmEn.

Sär setter han brudhennes Ring udhi Brudgummens hand, och hålla bodha fast udhi Brudgummens Ring et dicat:

20 O Iſſa keicki weggkiwene Sumal, ke finun ilma errapaiat: tomat-tomattomast armost olet keick häst lonutt, ett nett pid: dag finoll häär n. aury saama. Meye palumme sind ett fina taharit oma önnistusse andadha temalle finon önmärdaialle, ke se formus piddap kandman oman abbi elon teher ning ett 25 nemat woizit ilma nuhteta ellada finon Pöhas säädusse kumban fina nemat kuzunut olet, Lebbi Jesum Cristum. 2.

Ponet Sponſus annulum in digitum sponſæ, dicens:

Se iſſa, ning se Poia, ning se Pöhan Waimon nimell.

Dicat Minister Verbi.

30 Mea Sumall on yhtte sätnut fedda eb pidda ygitit inininen erra lahuttaman.

¹ Lk. veerul märkus: Simili modo dicat uxor.

Senperast ett N. ning N. iz hendans sen abbi elo : fiske
 tahtwat andada, n. sen saman syn iulgest Jumala eddes n.
 sen ilman eddes tunnistawat; Senperast ne mat koas v̄r tei-
 nen teifell net leddet n. abbi formu:stet andnut omat, s̄ys
 laulatan mina nemat v̄her abbi rahwar; Sen issa, n. Poian, 5
 n. Pöhan Waimun nimell.¹

Kuulkat eddespäiti koas
 Jumalan sana.

Ning Jumal se Issand v̄ttell, se eb ole häa mitte, ett
 se inimine v̄rpeinens on, mehe taham temalle v̄r abbi teha 10
 kumb teman juures olka; S̄ys last Jumal se issanda v̄hen
 juuren unen langeda sen inimesen päälle, ning tema unustis
 magkaman, ning wottis v̄hen teman kylkwistast ning sulgt
 sen asemen jelles finni liha koas | koas. Ning Jumal Issand
 tegti v̄hen naisen sest kylkwistast, kumban tema sest inimifest 15
 wottis, n. weh sen teman juuren; S̄ys v̄ttelis se inimine,
 se on v̄r luu minun luist, ning liha minun lihast, tema piddab
 miehen nainen kuzutut saaman, senperast ett tema sest mie-
 heft on wotetut; Senperast peab koas v̄r mees oma Issa
 n. ema iellens jetman, ning oman naisen juuren jäman ning 20
 net car piddawat h̄r liha oleman.

Nytt ett tehe molembat teidt sen abbi elo fiske andnut
 olette Jumalan nimell; s̄ys kuulkat koas
 Jumala sest n. sana sen elon pääll.

Ninda v̄ttleb se Pöha Postell Paulus. 25

Tehe miehet piddakat armasti teidi naiset, eigea ninda kut
 Christus armasti piddanut on se Pöha risti kirku, n. on henes
 iz teman eddest andnut, ett tema tedda pöhitis ning on tedda
 puhtar pesnnut lebbi sen wedden pe semesen sanan fiddes et
 tema tedda hänesell walmistis v̄r kogto kumb auws on, kell 30
 eb ole v̄htekit ruwesut ehti kymärat eht nende saarnast, erranis

¹ Lk. veerul esineb märkus: Dicens claufulam imponat manus
 ambob.

ett tema pöha on ning ilman syhita; Ninda piddawat koas
net miehet omat naiset armasti piddama, kut nende omat
hiwot! se oma naise armasti piddab, se piddab hendas is
armasti; Mingz perast eb ole kedit ealis oma hiwo wihannut,
5 erranis tema toittab tedda, n. piddab tedda häästi, ošin ninda
kuit koas se Isand sen P. ristii kirko.

Nett naiset piddawat oman miehen sana kuuleman, kut sen
isbandan, sest ett se mies on sen naisen pää, ošin ninda |
ninda kut Kristus on se Pöha ristii kirkon pää, ning täma
10 on teman hiwon önnistegkia; Waitt ny kutt nytt se Pöha
ristii kirko Kristus kuleb, ninda koas net naiset omat miehet
keigte asjade siddes piddawat kuuleman.

Teist korda, kuuldat koas se Risti
mea Jumal sen elon päällen säädtnut on.

15 Ny öttlis Jumal selle naiselle: Mina tahan sinoll palio
waiwa saattada, kus fina is hendas waston saat fina piddat
omat lapsset waiwan koas ilmalle toman ning fina piddat sen
miehen wallan all olema, ning tema piddab finon isand
oleman.

20 Ningt selle miehelle öttlis Jumal; Senperast ett fina
olet kuulnut finon Naisen häden, ningt sönut sest puust,
kumbast mina sinulle olen erakieltnut; Siina eb pidda mitte
sest söman: Syhs olgut se poldo finon perast erranedut,
waiwa koas piddat fina hendas sen ilman pääll toitman finun
25 elades; Dria wizat ning ahalett piddab tema sinulle land-
man, ning fina piddat sedda rohto söman seell wälian pääll,
ningt sinu palgtes higken siddes piddat fina finon leiba
söma; ny kauwa kutt fina jelles mullay saat; Mingz perast
fina olet muld ning piddat koas mullay saaman.

30 Kolmandell ohn koas se tehe röm
ning arm, ett tehe tedatte ning usutte, ett
tehe abbi elo on Jumalan eddes önnistutt
ningt ristitutt.

Mingzperast ny seisab seell kiriututt: Jumal loi sen inimisen |
inimisen oma hennesse palgtes, ia omay palgtes loi tema.

tedda, tema loi vhen miehen n. vhen naisen, n. | Sumal ristis nemat
ning vttli neille: Olkat mil'iaiset ning tehket sugku ning täyttät se
mha, ning | sattet tema teidi alla, ning wallizekat nende kala: de
vle meren siddes, ning nende lindudhe pääll sen | taiwan alla,
ning teide weigtzede pääll, mea ma | pääll pugkeb; n. jumal ⁵
walatti teid sen päälle, mea | tema tehnut oli n. kazo, se oli
teid suuta vle hää, | Senperast vttleb kass Salomon, te vhen
naisen saab, | se saab vhen hään asian, n. peab koass vhen
hään miehenhää selbt isbandalt saama.

Sier recke he die handt vber sie
vnd bede also.

10

Reidiveggkivene Isband Jumal, te sina miehen n. | naisen
lonutt, ning sen abbi elo sisse sätmut olet, sen pääll sen hirvon
wilia kass ristnut, ningt sen sala asian | sinon ainost Poiaft
Jesussest Christussest n. sen risti lo: glost teman Morsiamest ¹⁵
seell siddes näutnut. | Mehe palumme sinon ilma erra-
paiattamatto ma armo, ett sina taharit sen sarnasse jino lotutt |
sädhse, n. ristmisse, mitte lasst tihia olla eht errariduda:
Erranis oman armo kass meidi siddes | hoida n. Paimenda,
Lebbi Jesum C. 2. ²⁰

Jumal Isband hästönnistako teidi abbi elo hänesell | iga-
weser auw, ning teille suurex önneq Amen. |

DE SEPULTURA.

Mullast olet fina tullut, mullax peat fina
jelles saama, Jesus Christus sinon önniste- ²⁵
gia peab sind vleserrattaman sell wümsell
päiffwäll.

Lastem mehe palwuda.

O teidiveggkivene, armuline ning igkawene Jumal, fina | te
pattun perast olet sedda inimiste päälle pannutt, | ett tema ³⁰
errasureman peab, fina te kass senperast ett | eb mehe sesh
surmas mitte igkawest pidday olema, olet | pannut sen surman
sinon arman poian meidi Isbandan | Jessuse Christusse päälle,

kummall eb v̄htekit pattut | ollut, ning olet teman surman
 fiddes, meidi surma ninda waihetanutt, et eb se meille woi
 mitte kuria tehda. | Põrda nõtt heldest fino Iskaliko palgket
 meidi fino | waiſte laſte poole; Ring anna meille fino P. armo
 5 ett ſefinane meye mättämine olix ſinulle waſto wotet | ett meye
 kaſs igka mieſs ſedda ninda möttliſim, millä | kombell kaſs meye,
 kui fino Põha tahtmene ninda meye | juure paiattab, ett ſina
 meit ſyt ilman pääld errakuzuda tahtat n. meye peab iäll
 v̄mbär mullax ſaama, | n. ett meye woixim ſedda mottelda ett
 10 eb meille mitte | ſyn ilma pääll v̄htekit kindlaſt afumeſſe maja
 ole. | Anna armo, ô armoline Iſſa, ett meye woixim oxi:da ſedda
 tagka kumb igawene on, n. elada fino Põhan | tahtmeſſen |
 tahtmeſſen perax ſyn kurblikos elamaſ, ett meye | kaſs ſen
 ſinaxen meidin Wendan⁺¹⁾ kaſs v̄löſtouiſim ſell w̄ymſell
 15 Pääffwäll ſen igawenen elon ſiſſe | Lebbi Jeſum Chriſtum
 meidi iſkanda.

Mitt fried vnd fremd ich ſhar dahin. 2.

Raivu ning rõmu koaſs mina ſytt erra lähen, Jumala |
 tahtmeſſe perax, Rõmuſtutt on mino ſõddan n. meell, | Taſſa-
 20 ſeft n. waigleſt, Kui Jumal minoll toewotta:nutt on, Se ſurm
 on minull v̄r uni ſaanutt.

Se teeb Chriſtuſs toſinen Jumalan Poick, Se ilma |
 onniſtegia, Kumban ſina iſkand minoll olet näutnut, | Ring
 tuttawax tehnytt, Ett temä on ſe elo n. ſe õnni | Seddan
 25 fiddes n. koaſs ſurman.

Sedda olet ſina keidebe ette ſädtnut, Suure armo koaſs,
 Tema rikufſe fiddes keid ſe ilm, Ruzuda keſtnytt, Lebbi teman
 fallin n. õnſan ſanan | Reigles paigkos ſelgkeſt kuulutat.

Tema on ſe auws n. onniſ lynnall, Nende paigkanade
 30 ees, Walgufex neille ke ſindt eiwät tunne | Syn pimedufſen
 ſees, Tema on ſe Iſſraeli rahwan trõſt | Se tytufſ auw
 ning rõmuſtuſs.

¹ Lk. veerul märkus: hõdde.

Nun laßt uns dem Leib begraben. 2.

- Nütt lasse meye se hiwo erra mattada
Ning senperast koas eb mitte karttada mureheda ² Tema |
Tema saab sell wjmsell päifwäll ölesstoussma
5 Ning ilma rikmata ette tulema.
Mull on tema n. sest mullast
Peab kas ielle ömber mullax saama
Ning sest mullast jelles ölestoisman
Rui Jumala Posaun saab kuuluman.
10 Se heng elab igtax Jumala jures,
Rumb tedda syn selgkest armost
Reigkest pattust ning koas kurias töst
Lebbi oman Poian erapästnutt on.
Teman hädda mure n. waiwa
15 On tulnut öhen önsan ögan
Tema on kandnut Christ. ussun korman
On furnut n. sjskitt weell elos elab.
Se heng elab ilma keike kaibdušet,
Se hiwo magtab oma wjmsken päifuän
20 Rumban sees Jumal peab tema erraselitta man,
Ning igkaweses römus peab ellama.
Syn on tema suure hädda siddes ölnut
Wai seell piddab tema erapästut saama.
Se igawesse önni ning römun sees
25 Walgkustaman ny kutt se selgte Päiffwölic.
Nytt lassem meye se hiwo syn magama
Ning menema keik toddon oma tiett
Walmistakam hendanss suure häle koas
Mingzperast se surm tuleb keigell öhesarnane. |
30 Sedda awittako meil Chr. meye önnistegia,
Re meitt lebbi oma were on erapästnutt,
Sest kurratti weggest n. igawesest surmast,
Temall ölkut öytos n. aww öypeinenss.
U m E n.

² Aseneb ülalpool eelmist sõna.

Upeinens sino pääll isšand J. C. Mino lootmeine sei-
 fab šyn mhoa pääll; Mina tedan ett fina mino römufstaia
 olet; Muut römu eb woi minulle sada: Algmesest eb ole
 5 yhtekit löytut, Mhoa pääll eb ole yhtekit šyndinut, Re meit
 sest häddast awitta woib: Mehe paluwomme find, Ett fina
 mino römufstaia olet.

Minon pattut omat rasket n. yle suuret, Ning kadun
 keigest šyddamest, Sest samast tee mind wa:bar ning wallalles,
 10 Lebbi finon surma n. Pyna. Ning näitat finon armalle
 isšalle, Ett fina šyll minon edest ma:anut olet; Šyšš päästa
 mind era sest pattun kormast, Isšand pea kindlast, Mea fina
 minoll toewottanut olet.

Anna minull sino rošken armon perast, Se eigkea risti
 15 usko, Ninda ett mina sino magkusa armo: Woixfin edespäiti
 ma:geda: Keicke aššade edest armasta find, Ning mino
 ligkimeist kut itz hendan: Sell wšymšell aiall minon abbi miesš
 olle, Ning hoida meit Se kurratti kawalušše eddest.

Uwu olkut Šumalall ölewäll, Se isšall keigkell | keigkell
 20 aiall, Ning Šesufsell teman armall Poialle: Re meitt igka
 aiall hoidab: Ning koašš selle Pöhalle: Waimolle, Re meill
 oma abbi igkaš annab, Ett mehe: teman meelen perast elamme,
 Šyn nytt šinages, Ningš perast igkawest, U m E n.

Auss tieffer noth schrey ich zu dir. 2.

25 Suurest häddast kiššendan mina find, Isšand Šumall
 kuule minon hääle, Šinon armat kormat: kääanna minon poole;
 Ning mercka minon palwet: Kušš fina isšand tašat šenpäälle
 walatta, Mea: pattu ning suur ölekohušš on, Re woib isšand
 sino eddeš šeišta.

30 Šinon juures eb ma: muut kutt arm, Nett: pattut ander
 andma, Meidi töö se on kut öy tyh:ia, Rašš keigest param-
 bast elost, Šinon edešš eb woi kegit hendansš kšyttada, Sest
 peab find igka: miesš kartma, Ning sino armost ellama.

Šenperast tašan mina Šumalan pääll, Ning eb mitte

mino hää töö pääll loottada, Tema pääll : mino sydda peab
lotman, Ning teman armost elama : Kumb minoll on toewot-
tanut oma selgte sana, Se on : mino röm ning v̄y kindell
arm, Se pääll mino : sydda händans halastab.

Russ tema weell wybyr kästõssey, Ning : jelles oma ⁵
hoomsey, Systit eb pida minon sydda : Sumalast, Eralangman
eb koas mureheman Ningt fina Isräell se eiglea sugku,
Kumb sest wai- must | must näitutt sai, Oma Sumalan toewo-
tussest.

Eht meidi Juures on palio sydt, Sumalan : juures on ¹⁰
weell enamb armo, Tema kässi mind : igkar awittab, Eb
loppu eb kas wäsäj, Tema : on v̄ypeines se hää isand, Re
Isräeli erra pästa : woib, Reigest teman pattust. U m E n.

Kuulkam edhespäiti

mea v̄ttleb Ezechiel Propheet nende surnetten v̄les toussmesest ^{1. 15}

Syis sen Israndan Sumalan käsi wottis mind finni : ning
wei mind v̄hen suuren wäliän pääll, kumb tähs : olit surnetten
luitt. Ning wey mind seell v̄mbär : ning seell oli palio kuiwannet
luutt. Ning se isand : v̄ttlis minull : Gina inimesen lapst,
mottlet fina et : net finaget luut iäll elawar saawat ; Kostaisin ²⁰
mina, sedda tedhat fina ise Isrand. Ning tema pa:attis
minull : Kuuluta ning Prophetera fina näist : luist ning v̄ttle :
Teje kuiwannet luut kuulkat se : Israndan sana. Sedda v̄ttleb
se Isrand Sumal neist : luist ; Cas, mina tahan andadha teje
fisse v̄y Waim, | n. teje piddat elawar saama, ning mina tahan ²⁵
an:adadha teje v̄le suonet, ning lasen kaswada teje v̄len :
lihan, ning tahan teit v̄mbärköyttada nahan koas, : ning
annan teille v̄y Waim, ning teje piddat elawar : saaman |
saaman ning tedman ett mina is isand Sumal olen. Ning mina
kuuluttaisin, tutt tema minoll kästis : Syis syndhis v̄y suuri ³⁰
häälli n. suuri lyfuttaminen : ning Cas, nett kuiwanet luutt,

¹ Lk. veerul märkus: Cap. 37.

tulit võ teinen teisen | juuren. Ning mina näin, ning Cas,
 finne taskwaisit suonet ning liha päälle, ning net sait ombär-
 köytetut nahan koas, waitt eb neiss võtkefit heng¹ waim | weell
 sees ollut. Süss tema paiattis mino juuren: | Sina inimisen
 5 lapsi, võttele sina selle waimulle: | Sedda võttele se Isand;
 Sina waim, tule sina nende | furnetten üle neist neliaist tuulest,
 ett nemat elaway | saawat. Ning mina kuuluttaisin n. Prop-
 heteraisin | ninda kutt minull kästettu oli, ning se waim tuli |
 nende sisse, n. net tulit elaway ia toufit oman | jalgkain päälle:
 10 n. se oli õppris suuri hulka rahwast. | Ning sedda võttele
 se Isand Jumall: Cas, mina | tahan lahti teha teidi
 hauwat, n. tahan teitt | mino rahwast teye hauwa siddest
 wäljan tuodha | n. tahan teit wiedzä sen Israelin maan sisse.
 N. | teye peat tedman ett mina isand olen, kutt mina | sedda
 15 tehnut olen, Sedda võttele se isand Zebaoth.

Johan. 11²

Süss võttlis Martha Jesusell: Isand, kus sina | sijn
 oligit ollnut, süss minon wenda eb olis mitte erra: furnut.
 Wait, mina wiell nõtt tedan, ett keit mea | sina Jumalad
 20 tõhht, se Jumala annab sinull. | Costais temalle Jesus: Sinon
 Wenda peab võlestoufsmä | Võttlis temalle Marta: Mina tüll
 tedan ett tema | võlestoufeb sell³ wõmsell võlestoufsmesell,
 wõmeisen Peiffuän | päiffwän sees; Võttlis temalle Jesus:
 Mina olen | se võlestoufsmenen n. ellama; te ussup minon
 25 sisse | se peab ellaman ehk tema erra⁴ furnut olis. Ning
 keit | kumat elawat n. uskwatt mino sisse, eb pida mitte |
 errasureman igkawest. Võsüt sina sedda? Costais | temalle
 Martha: Ja Isand; Mina ussun ett sina | olet Kristus
 Sumalan Poick, te piddis se ilman | sisse tuleman.

¹ Sõna on kirjutatud eelmise ja järgneva sõna vahe kohale.

² Lk. veerul märkus: v. 21.

³ Ses sõnas on e parandatud j-st.

⁴ Sõna on kirjutatud eelmise ja järgneva sõna vahe kohale.

1. Theſſalonic. 4.

Wäydt mehe eb taha mitte teilt armat wendat | erra-
feldman, neiſt ke ſeell magkawat ett eb | tehe mures kutt nett
pagkanatt, kummall eb | mitte yhtekit toewotust ole. Mingz-
perast kuſſ | mehe uſſumme ett Chriſtuſſ Jefuſ on ſurnut, n. | 5
jelleſtouiſſnut, ninda peab Sumal kaſſ net, ke | ſell magkawat
lebbi Jefum wleſerrattaman | mingzperast ſen wttle mina teille,
kut ſen Iſſan:dan ſana; ett mehe ke elamme n. peralle jäänut
olemme ſen iſſanda tulemeſſe ſiddes eb ſaa | mehe mitte
nende ette tulema kummat ſeell | magkawat. Mingzperast 10
ſe iſſand peab iſe | Taiwaſt Englide häle n. ſuure *¹⁾
hääle kaſſ tuleman, n. nett ſurnet Chr. piddawat eſſimalt
wleſtouiſſma ſenperast mehe ke elamme n. peralle | jäänut
olemme, piddam yhtliſ nende koaſſ wleſwotetut ſaama, ſe
pilwede ſiddes, ſe iſſanda waſto ſe taiwa alla, n. piddamme 15
ſyſ ſen Iſſanda | juures olema igka aiall. Syſſ rwmuſtatat
iſ | hendaniſ nende ſinahe ſanade koaſſ. |²⁾

Wotta³⁾ meiſt era armast Iſſand meidi pattut ning
nuhtlugett ett mehe woigim puhta ſyhdame n. mele kaſſ | ſino
filmade eddes aſtuda. Armata hend ≡ | armata hend armast 20
Iſſand ſino rahwa päll, kumb ſinä | oma were kaſſ era päſſnut
olet Chriſte n. era wi:hasta meidi päll igaweſt. Rule ≡ kule |
Iſſand Sumal meidi palwet Chriſte meidi erapäſſia paluü
meidi edeſt ſinon armast Iſſa Alleluja. |

11.

Umbes 1600.

Tallinna.

Kohtuwanne I.

Käſikiri leidub Tallinna l. arhiivis (reg. BK. 12). Kirjaſtili põhjal
otsustades oleks ſee kirjutatud, O. Greiffen hageni järele, umbes
a. 1600 paiku.

Minna N N. Wannun münno Sumala ees, eht minna
ſe aſja ſees, me | perrast münnul nüht ſahp küſſitut ſahma,

¹⁾ Lk. veerul märkus: X Poſauni.

²⁾ Järgnevad kaks lehek. (19, 20) on rootsi ja soome keeles kirju-
tatud. Vrd. ülal, tekst nr. 10. eelmärgust!

³⁾ Sellest sõnast alates on tekstiread kirjutatud vastavate nootide alla.

se selgite n. puchta tössidusse kellekil hehy eck kahjug, welsa
reckima tahhan ninck kahjolicul kombel ; keddakit fallaja pid-
dama tahhan, ni wißsift kude Jumal ninck tema ; kallis Ewan-
gelium mind peap awwitama !

12.

1632.

Joachim Rossihnius.

Meie isa palwe.

Teosest „Catechismus Herrn D. Martini Lutheri etc.“, ilmunud
a. 1632 Riias, mille ainust püsinud eksemplari hoitakse alal Riia linna-
raamatukogus. teoloogia osakonnas. Uuesti trükitud : VhGEG XIX (1898)
lk. 45—6 (vrd. ka seals. lk. 13—17). Järgnevad kaks katket (tekst
nr. 12. ja 13.) on veel kord originaaliga võrreldud.

Issa meie, ten sinnä ollet Taima siffen, põhatut sahtut
sinu Niini, tulckut sinu Rickus, sinu mehle perrast sündkut,
kui Taima siffen, nūnda kahn Mah pähl, meie peimaliko
Leiba anna meile tennapeiw, ninck anna meile andis meie Süd,
5 kui meie andis anname ommille Südleifille, ninck errasahta
meit siffe kurja Suckotusse, enge errapästā meit sest Kurjast,
sest sinul om se Rickus, ninck se Weggi, ninck se Dluw, igga-
wel ajal, Amen.

13.

1632.

Joachim Rossihnius.

Samast teosest, mis eelmine tekstki (VhGEG XIX 48—50). Vrd.
märkust tekst nr. 12. eel!

Wtz Palwe juttusse perrast :

O Urmolick, ninck kileweggef Issa Taima siffen, sinna
ollet meit kescnut Palwelda ; sinu armas Poidc IESUS CHRISTUS
om meile nisuggust oppenut, ninck ütte kalli wannisse kahn se
5 kuhlmisse towutanut ; sinu põha Waim manniseb meit mõnne-
forra meie sōamette siffen sest palwuffest, seperrast tulleme
meije nūid sinnu ette, ninck tenname sinno omma sōamette

pohjast se awaldamisse ehst sinnust pöhist Evangeliummest, nind sinu Sacramentide sisse sädmiss eht, kumba sissen meije sinno nind sinu tachtmist tunneme, kumba tundmisse sissen se iggawene ello saifab.

Sinna ollet meit ja neine Pagganeite sögedussest nind 5
se Babsti umbussüst armolikut errapästnut; Misugguße suhre
armo nind häteggö ehst ütleme meije sinule söamest tenno
nind auwo, nind palleme sino, sina tachtst sinu pöha nind
kalli Sönnä meije man piddada, et sesamma rickalikult meije
sean ellakut; meije nind meije Sagede pähle tulakut, nind sinu 10
pöha nimi meist nind neist ajalikut nind iggawelt kitterut nind
auwustut sahtut. Meije tenname sinno kahn kihkest söamest,
sinu Sullaste lähatamisse ehst, kumbat meile sinu Sönnä puch-
taste nind selgeste allakuhlutawat; anna meile julakusse, sinu
taiwoliko tössidusse man saista, ilma sedda pähle kajemist neine 15
Snimeste suhrusse, need umbusklikut söamet nuhelda, need
murvelikut römufta, nind need Sacramentit Christusse sädmiss
perra piddada, nind nünda palju tarbis tullemisse se Christi
koggodusse sissen sahta. Anna meile kahn sinu armo, et meije
omma Opjalle, kumbat meit oppewat, nind se eucke the Saima 20
pohle meile näitawat, Sönnawötkikut olleme, nind lebbi neine
Nuchluffe juttusse hendas manniheda lasseme, nind kurjast
errasaisseme. Pöhasta meit tötte sissen, hoja meit neine kawala-
latte Prophetide ehst, kumbat Lambaste reiwade sissen tullemat,
need rummalat kawala oppusse lebbi errapetma ümberwihma, 25
nind se iggaweße huckaminnemisse sisse touckina. Ach kike-
weggeff Sumal, kike Sffanditte Sffand, nind wallihjeja ülle
kike Mah, ken sina need üllembat nind Wañambat essi sädnut,
nind neine Runnigatte söamet omma käghe sissen peat, nind
need kahnat, koke sina tahat, wallihje sinu pöha Waimo kahn, 30
meije ausa rotsche Runnigat nind Emandat, et nemmat kike
asjade ehst Summala sönnä armastakut, nind sesamma neine
Mah pähl rickalikult Lasakut kuhlata, ülle se euckusse piddakut
need wahd paimendakut, nind need kurjateggiat nuhellut;
Et nemmat kuhlkut se kaubtusse neist waisist, nind neine 35
Lesjade nind waiwaste Euckust ei mitte Painota, nind nünda
lebbi rasse Pattu sinu eucke wiha ülle meije waiwaste sönnä-
wöttjade ei mitte errata. Anna neile O helde Sumal, pitke

Ello, termusse, önnistut Abbi ello, häd ülle Wähdmist wasto
kihä Wainlast, truwlikut sönnawötjat nind räwoliko Wallize-
mist. O weggef nind lange Sumal, hoja needsammat kike
kurja ehst Jhust nind Ellost, kike sallaliko Pettusse nind Ra-
5 walusse ehst sest Mubka ächt Babsti hulkaft.

14.

1632.

Joachim Rossihnius.

Teosest „Evangelia vnd Episteln etc.“, trükis ilmunud a. 1632 Riias,
ja uuesti trükitud: VhGEG XIX 86—7. Vrd. märkust tekst nr. 12. eel!

Evangelium am andern Sontage nach der H. drey Könige tage,

Joh. 2.

Nind kolmandel peimal saj üs sahja, Cana Galiläa
5 mah sissen, nind se Ema JESu olli sähl. JESus enge nind
temma Jüngrit said kahn sahja palweltut. Nind kui sähl
wihna pudhus, lauß se Ema JESu temma wasto: Neil ei
olle mitte wihna. JESus lauß temma wasto: Naine, mea
om minnul sinnu kahn teggemist? Minnu tund ei olle wehl
10 mitte tulnut. Temma ema lauß neine sullaste wasto: Mea
temma teile ütleb, sedda techket. Sähl ollit enge kuhß kiwist
weßtkroßi pantut se kombe perrast sest Juda raghwa puhaf-
tussest, nind les ütte egga sisse kah ächt kolm möchto. JESus
koffis neine wasto: Teutket need wehkroßi teude weh kahn.
15 Nind nemmat teudsit nemmat ammo üllemeze, nind temma
laus neine wasta: Ammutaket nüd, nind wihket se ruwameistri
kette, nind nemmat Weyet. Rui enge nüd se ruwameister
maizis sedda wihna, kumb weßi olli olnut, nind isä tya mitte,
kumbalt pohlt se tulli, need sullaset enge tedhsit, kumbat se
20 weh teutnut ollit, heidas se ruwameister sedda peigmehst, nind
laus temma wasto: Eggamehs annab ehsmalt sedda hähd wihna,
nind kui nemmat johbnus ommat sahnut, nind sihs sedda
haltwembat, sinna ollet se hä wihna ammo sehstfani pidданut.
Se om se ehsmene tächt, kumba JESus teggi, sündinut Cana
25 Galiläa mah sissen, nind awaldis omma auwustusse, nind
temma Jüngrit usäsit temma sisse.

Õiendusi „Eesti kirjak. vanem. mälestistes“.

	Trükitud :	Peab olema :
Lk. 16, 15. r. alt:	brjst	brjst
„ „ 6. „ „	Kollustafet	Kollustafet
„ „ 5. „ „	amatare	ametare
„ „ 4. „ „	kollustab	kollustab
„ „ 2. „ „	toewotutt rickus;	toewotett rickus,
„ 51, 15. „ „	Pauckeri	Pauckeri.
„ „ 8. „ „	juurde lisada :	Teksti on hiljem ilmu-
		tanud J. Jõgever, E. Kirjam. S. Ar.
		1889 II, lk. 9—13, ning analüüsinud
		seda keeleliselt.
„ 69, 19. „ „	võrdreistuße	võrdenistuße
„ 85, 4. „ „	meie	meje
„ 99, 9. „ „	„vt.“ järele lisada :	A. Knüpffer, Rosenpl.
		„Beitr.“ V, lk. 156—62;

Lugejaile.

Kuna originaaliga võrdlemisel on selgunud, et Turu käsikirja äratrukis, kõigest hoolest hoolimata, ikkagi juhtunud on tuntav arv segavaid eksimusi ja trükivigu, siis saadetakse käesoleva EK numbriga lugejaile „Eesti kirja-keele vanemate mälestiste“ teine trükipoogen uuesti laotult kätte.

EK toimetus.

Keeleteaduslik ajakiri

EESTI KEEL

(V aastakäik)

ilmub **Akad. Emakeele Seltsi** toimetusel, aasta kohta kaheksa numbrit à 32 lk., kokku 256 lk. — **Üksikuid numbreid talitus müügile ei saada.**

Hind sisemaal **250** mk., väljamaal **300** mk. Tellida võib ka poole aasta kaupa. 1925, 1924, 1923 ja 1922 aastakäik brošüüritult maksavad à 250 mrk. (väljam. 275 mrk.).

Toimetus: Tartu, Maarjamõisa 44, k. 2. Talitus ja raamatute pealadu: Tartu, Jaagupi 6. (Akad. Emakeele Seltsi talitus.)

Tellimisi võtavad vastu kõik Vabariigi postiasutised.

Muud Akad. Emakeele Seltsi toimetused:

Sugunimedele muutmajadele ja eestistajatele:

1. Eestlasele eesti nimi. Hind 50 marka.
2. 15.000 uut sugunime. Hind 50 marka.
3. Nimede valik ja soetamine. Hind 35 marka.

Hõimrahvaste keelte õppijatele ja sõpradele:

4. Esimene liivi lugemik. Hind 30 marka.
5. Teine liivi lugemik. Hind 40 marka.
6. Kolmas liivi lugemik. Hind 25 marka.
7. Neljas liivi lugemik. Hind 25 marka.
8. Soome kirjasitik nr. 2 (Valkea käärme). Hind 30 marka.
9. " " " 3 (Kaksoisten seikkailut). Hind 30 marka.
10. " " " 4 (Kultarukki). Hind 25 marka.

Muud väljaanded:

11. Seto lugemik I. Hind 50 marka.
12. Kodutulõ' (Setu lugemiku II osa). Hind 75 mk.
13. Aastaraamat I (1920). Hind 20 marka.
14. Aastaraamat II (1921). Hind 40 marka.
15. Aastaraamat III (1922). Hind 50 marka.
16. Aastaraamat IV (1923). Hind 50 marka.
17. Aastaraamat V (1924—1925). Hind 50 mk.
18. Valik grammatilisi oskussõnu. Hind 25 marka.

Pealadus:

1. A. Saareste, Vigala murde peajooned. Hind 80 mk.
(Saada piiratud arvul).
2. Karl Stalte, Livo lõlõd. Hind 40 marka.

Trükis:

1. Mag. J. Mägiste ja mag. J. Aavik — Soome-eesti sõnaraamat.
2. Elmar Muuk — Eesti keeleõpetus I.
3. " — Lühike eesti keeleõpetus I.
4. Setu-võrukeelsed neli evangeeliumi.